

శ్రీః.

శ్రీమదే రామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదమార్గ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యోదయ వేదాంత
ప్రవర్తన ధురీణగాన

శ్రీమాన్ - కుస్తూర్ మోర్ మున్నారయ్య నెన్నమ్
వరదాచార్యర్ ఆరుళిచ్చెయ్త

నా య మా త్తా భాష్యమ్.

(:0:)

తర్క తీర్థరాన-శ్రీమాన్-శిబ్బప్పెరమాల్ కోవిల్
మాడభూషి - రామానుజాచార్యరాలుమ్,
శ్రీమాన్-తిరుమలై-వణ్ణిపురమ్-తిరుమలాచార్యగారుమ్,
శ్రీమాన్-కరాలపాటి-ఉత్తారయ్య అవర్ కళాలుమ్,
పరిశోధిప్పిక్కప్పట్టు,

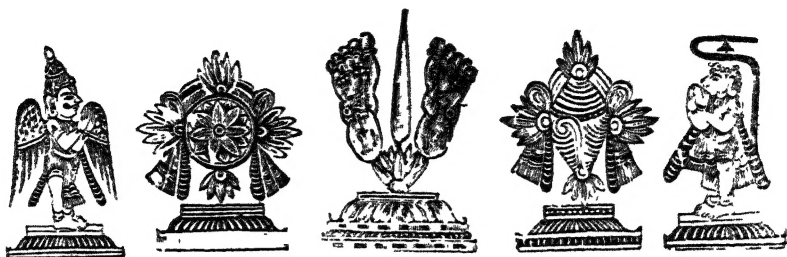
శ్రీవైష్ణవగ్రంథ ముద్రాపక సభైయారాల్
శ్రీపరాక్రూళ తిరువవతారాని ౫౦౦౭-వకు సంవత్సరమాన
పరాభవ సంవత్సర త్రిల్

చెన్నపట్టణమ్

ప్రెసిడెన్ సి ముద్రాక్షర శాలైయిల్
అచ్చిట్టు ప్రచురమ్ శెయ్యప్పట్టు,
విజయ శేతరామ్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

నాయమాత్మాభాష్యమ్.

—:0:—

(౧) “నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా న బహువా శ్రుతేన । యమేవైషవృణుతే తేన లభ్య స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనుంస్వామ్” ఇతి శ్రుతిః. అస్యాస్తవ్యోద్వేషా భావ్యకారైరభిహితః. సాధనలక్షణస్య ద్వితీయచరణే (౨) “పరమతస్సేతూన్నాన” ఇత్యాద్యధికరణే” (౩) “ఉపపత్తేశ్చ” ఇతి సూత్రస్య విషయత్వేన ఇమాం శ్రుతి ముదాహృత్య అస్యా ఆర్థస్సద్గ్రహేణ “అనన్యోపాయత్వ శ్రవణాత్” ఇత్యుక్తః; ప్రథమసూత్రే పరమపురుషవరణీయతాహేతు గుణవిశేషపరత్వేన విస్తరేణేయం శ్రుతి ర్వాద్యఖ్యాతా; ఉభయ విధ మపి భావ్యం శ్రుతప్రకాశికాచార్యై ర్వాద్యఖ్యాతమ్; తదనురోధేన తదుభయభాష్యానుగుణం తమిహవిస్తృణీమహే. తత్ర “అనన్యోపాయ త్వశ్రవణాత్” ఇత్యభివక్ష్యతో భావ్యకారస్యాఽయంభావః-పరమపురుషస్య స్వప్రాప్తౌ స్వస్వైవ సాధనత్వమ్, నాన్యస్యేతి. తథాహి-శ్రుతే; పూర్వార్ధేన సాధనాంతరస్య భగవత్ప్రాప్త్యుపాయత్వం ప్రతిపీధ్యతే,

(౧) కళాపని-౨-౨౩.

(౩) కా-మి-౩-౨-౩౪

(౨) శా-మ-౩-౨-౩౦.

ఉత్తరాధ్యాయే భగవత ఏవ స్వప్రాప్తౌ స్వస్యైవ సాధనత్వముచ్యతే. తత్ర
 “నాయమాత్మాప్రసవనేనలభ్యః” ఇతి * ప్రవచనపదేన మననం
 లభ్యతే; మననఫలత్వాత్ప్రవచనస్య, మననస్య ఆచార్యప్రవచన ఫల
 త్వాద్వా, ప్రోచ్యతేనేనేతి కరణవ్యుత్పత్త్యానా ప్రవచనమ్ -
 మననమ్. ఆత్మశబ్దేన-(౧)“ఆత్మావాఽరేద్రప్తవ్యశ్చోత్సాహో మస్తవ్యో
 నిదిధ్యాసితవ్యః” ఇతి శ్రుతిగతాత్మశబ్దః స్మార్యతే; అనేన తత్రోక్తశ్రవణ
 మనన నిదిధ్యాసనానా మనుషాయత్వముచ్యత ఇతి గమ్యతే. నిషే
 ధస్య ప్రసక్తసాపేక్షత్వాత్. * అయమిత్యనేన స్వేతరసమస్త వస్తు
 వైలక్షణ్యం వివక్షితమ్. తచ్చ (౨) “అమృతస్యైవ సేతుః” (౩) “య
 ఆత్మదాబలదా” (౪) “ధాతుః ప్రసాదాన్తహిమానమీశమ్” ఇత్యాది
 శ్రుతిసిద్ధం స్వస్యోపాయోపేయత్వరూపమ్; తదుపపాదకమాత్మపదమ్.
 “అహోతీతిహ్యత్తా; నియంత్రతయావ్యాప్యధారక ఇత్యర్థః. అనేన-
 స్వాధీనాశేష నత్యాస్థితియత్న ఫలత్వం పరమాత్మనోఽవగమ్యతే. అనేన
 జీవాత్మనః కర్తృత్వమపి(౫) “పరాత్తుతచ్ఛితే” ఇతి సూత్రోక్తప్రకా
 రేణ పరమాత్మాయత్ర మితి సిద్ధ్యతి, అతః ఏవం భూతః పరమాత్మా నప్ర
 వచనేన లభ్యః-లబ్ధుమ్-ప్రాప్తుమ్, యోగ్యోనభవతి; అనేన-యోగ్యతా
 ప్రతిషేధాత్ నైరపేక్ష్యమేవసిద్ధోపాయస్య స్వరూప మిత్యవగమ్యతే;
 (౬) “మామేకమ్” (౭) “మామేవ” (౮) “తమేవ” (౯) “త్వమేవ” ఇత్యా
 దివచనాత్. సమేధయా-మేధాత్ర నిదిధ్యాసనమ్, పరిశేషాత్. అత్ర
 పృథక్ నభో ప్రయోగోపా-శ్రవణాదీనాం పృథక్ సాధనత్వ నిషేధవివ
 క్షయా. మేధాశబ్దేన - అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతతిరూపత్వాఽసక్యదా

(౧) బృహదా-

(౪)

(౭) గీ-౭-౧౪.

(౨) ఛాండో-

(౫) కా-మి-౨-౩-౪౦.

(౮) గీ-

(౩)

(౬) గీ-౧౮-౬౬.

(౯) భగవద్గీత,

నా య మా త్తా భా వ్య మ్.

పృథ్విరూపత్వ ప్రభువాదస్పృశి త్వచిర్భవసమానాకారత్వ భక్తిరూపా
 పన్నత్యాద్యాకార విస్తృతం మోక్షసాధనభూతం ధ్యానం వివక్షితమ్.
 (౧) “ఏవం ప్రత్యక్షతాపన్నామపవర్గసాధన భూతాం స్మృతిం విశినష్టి”
 ఇత్యత్రభాష్యేధ్యానస్య విశేషాస్తర విశిష్టత్వసిద్ధివత్ భక్తిరూపత్వ
 విశేషాపి సిద్ధ ఇతి మన్తవ్యం, తదానంతర తస్మాదపవర్గసాధన
 త్వాత్. అత స్తాదృశేన మోక్షసాధన తయా విహితేన ఉపాసనాత్
 కేన భజనేన నలభ్య ఇత్యర్థః. నలభునామ్రుతేనతి - శ్రుతమత్ర శ్రవ
 ణమ్ - మననపూర్వభావివాక్యార్థావధాగమ్. బహునేతి విశేషణేన
 శ్రవణస్య సాక్ష సకరస్క స్యాధ్యాయాధ్యయనజనితాఽఽ పాతప్రీతి
 సజ్జాత రాగ విశేషేణ సదాచార్య సకాశసమధిగతి క్రమవిశేష
 నియామక సగ్గతి విశేషవిశిష్ట పూర్వోత్తర మిమాంసార్థవత్సూచం
 పామ్యల్యం వివక్షితమ్. తేన నలభ్య ఇతి నిర్దేశేన - భక్త్యుపాయాద్ధ
 భూత కర్తృజ్ఞానాభ్యామపి నలభ్యత ఇతి సిద్ధ్యతి. అనేన శ్రవణ మనన
 నిదిధ్యాసనానాం పృథక్ష్విషేధేన - (౨) “కర్తృజ్ఞాన ముపాసనంచ
 శరణప్రజ్యేతిచాఽవస్థితా సన్తార్థా నపవర్గసాధనవిభా సద్వారకా
 ద్వారకాః । ఏకద్వ్యక్తియోగసంభృత పృథగ్భావానుభావా
 నిమాన్ సమ్యక్ప్రేక్ష్య శరణ్య సాధిగిరామస్తేరమస్తే బుధాః ”
 ఇత్యుక్తప్రకారేణాఽర్హాగ్నితయాపార్థక్యేచమోక్షసాధనత్వం నాస్తీతి
 గమ్యతే. అనేన త్రితయనిర్దేశేన-అన్యద్దేశే వాసాదిక మప్యపలవ్యతే.
 (౩) “సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య” ఇత్యుక్తిత్వాత్. తద్విమోక్షేపాయః క
 ఇత్యాకాక్షానూమాహ - “యమేవైవవృణుతేతేన లభ్యః” ఇతి. య
 మేవ చేతన మేవ పరమాత్మైవ వృణుతే తేనైవలభ్య ఇత్యర్థః, యని తి

(౧) శ్రీభాష్య ఉపాసితాస్తే. (౨) అధికారసంక్షిప్తే. (౩) గీ.బా.౬౬.

సామాన్యోక్త్యా” (౧) “సమాఽహం సర్వభూతేషు” ఇత్యుక్తప్రక్రియ
యావరణీయానాం జాత్యాకార స్వభావ జ్ఞాన వృత్తాద్యుత్పన్నాపకర్ష
తారతమ్యరాహిత్య మభిప్రేతమ్. (౨) “దేవనాం దాశవానాంచ
సామాన్యమధిదైవతమ్” ఇతి సర్వసాధారణత్వాద్భగవతః. యమేవేత్యేవ
కారేణ-భగవదభిప్రాయవిశేష విషయీకృతత్వహేతుభూత మాకిచ్చ
న్యాదికం యత్పదాభిప్రేతమితి సర్వవరణప్రసక్తాపాదన మపాదితం
వేదితవ్యమ్. ఆకిచ్చన్యమ్ - ఇష్టానిష్టసాధన ప్రవృత్తి నివృత్తి పరిహా
రేణ స్వరూపేణాఽపస్థానమ్. తాదృశాధికారీ క్వచిల్లభ్యతే. పూర్వం
*సాయమాత్తేత్యాదినా సాధనాస్తరాణాం నిషిద్ధత్వాత్, సాధనాస్తర
రాహిత్యం వరణీయస్య యత్పదాభిప్రేత మిత్యవగమ్యతే. యమేవ -
సాధనాస్తరవిరహితమేవ. అనేన-అనన్యగతిత్వమ్ (౩) “అవిద్యాతో
దేవే పరిబృథతయావా విదితయా స్వభక్తేర్భూమ్నానా జగతి గతి
ఋన్యా మవిదుషామ్” ఇత్యాచార్యోక్తమభిప్రేతమ్. ఏష ఇతి పదేన-
నిరపేక్షోపాయత్వం పరామృశ్యతే; తదన్వితేన ఏవకారేణ తన్నిరపేక్షో
పాయత్వం స్థిరీక్రియతే.

నను - కథముపాయస్య నిరపేక్షత్వమ్; తథాసతి బద్ధస్యాఽవి
శేషేణ సర్వముక్తిప్రసక్తాత్ ; వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రసక్తాచ్చ.
(౪) “ఏష ఏవ సాధుకర్తృకారయతితంయమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నిసీషతి”
ఇతి తు ఆనుకూల్యవ్యవస్థితవిషయమిత్యభాషి. (౫) “రక్ష్యాపేక్షాం
ప్రతీక్షతే” (౬) “కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు” ఇత్యాదినా సాపేక్ష
త్వమేవ ప్రతీయతే. అద్వేషాభిముఖ్యాదేః యాదృచ్ఛికాదేర్వాఽవ
శ్యాక్తీకార్యత్వాత్ తైరేవ సాపేక్షత్వం దుర్నివారమితిచేత్ ;

(౧) గీ. ౨-౨౯.

(౩) భట్టర్ముక్త.

(౫) పాశ్చ.

(౨) జి. స్తో. ౨.

(౪) ఛాన్దో.

(౬) కా. మీ. ౨-౩-౪౦.

ఉచ్యతే - సర్వకారణస్య సర్వఫలప్రదస్య నిరవధికదయస్య నిరఙ్కుశస్వతంత్రస్య పరమపురుషస్య శాస్త్రవశ్యచేతనేష్వవస్థాత్రయ మస్తి-బౌదాసీన్య మనుమ స్తృత్వప్రయోజయితృత్వంచేతి; (౧) “కర్తా శాస్త్రార్థవత్వాత్” ఇత్యుక్తి జీవకర్తృత్వస్య (౨) “పరాత్తుతచ్ఛ్రీతేః” ఇతి పరమాత్మానధీనత్వ ప్రతిపాదనేన విధి నిషేధశాస్త్రా నర్థక్య ప్రసక్తా. (౩) “కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహిత ప్రతిషిద్ధావైయథ్యా నిభ్యః” ఇతి తత్పరిహరణాత్. ప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకో వ్యానుమంతా, అప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకశ్చ ప్రయోజయితా, ప్రథమప్రవృత్తిదశాయాం పరస్యాదాసీన్యమ్, ద్వితీయాది ప్రవృత్తివ్యానుమస్తృత్వమ్, అత్యంతానుకూల్య ప్రాతికూల్య వ్యవసితవిషయేషు ప్రయోజయితృత్వ జ్ఞేయ విభాగాః.

నను - (౪) “అస్తః ప్రవిప్లవాస్తాజనానాం సర్వాత్మా” (౫) “య ఆత్మాన మస్తరో యమయతి” ఇత్యాది ప్రక్రియాయా పరమాత్మనో నిరఙ్కుశస్వాతంత్ర్యేణ సర్వప్రవర్తకత్వే జీవస్య స్వాధీన ప్రవృత్త్యభావేన కర్తృఫలభాక్త్యంసన్యాత్ ; అత ఏవ విధి నిషేధ శాస్త్రవశ్యత్వంచ నన్యాత్ ; పరమాత్మనస్తత్కర్తృసాపేక్ష ప్రవర్తకత్వేతదనుగుణఫలప్రదత్వేచ నిరఙ్కుశస్వాతంత్ర్యంభజ్యేత ; నీ సర్వప్రవృత్తే ర్భగవదచ్ఛాధీనత్వే క్షేత్రజ్ఞస్య సుఖాదిభాక్త్యం నన్యాత్ ; ప్రథమ ప్రవృత్తేః స్వాధీనతయా ఫలభాక్త్యసంభవే తత్ర జీవప్రవృత్తేః పరమాత్మానధీనతయా (౨) “పరాత్తుతచ్ఛ్రీతేః” ఇత్యుక్తం వ్యాహతం నన్యాత్ ; ఉపేక్షకత్వానుమస్తృత్వాభ్యాం తాదధీన్య సిద్ధా వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది ప్రసక్తేన తదుభయార్భుపగమా

(౧) కా-మి-౨-౩-౩౩. (౩) కా-మి-౨-౩-౪౦. (౫) బృహకార-౫-౩.

(౨) కా-మి-౨-౩-౪౦. (౪) యజు-ఆర-ప్ర-౩.

నీ భజ్యైర్ద్రవ్యోపపాదనాయ పునరుక్తిః.

యోగాత్; తత్రాఽపి కర్తృసాపేక్షత్వేచ పూర్వోక్తదోషః. కిచ్చ - ఉపేక్షకత్వఞ్చ - బౌదాసీన్యమ్; తచ్చ-తత్రాభిసంభవిరమా ఇతి వక్తుం సశక్యతే, సర్వజ్ఞత్వాత్పరమాత్మనః. అనుమన్తృత్వంచ-ప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకత్వమ్; తత్రాఽపి త ప్రవర్తకత్వే నివర్తనక్షమస్యాపి తద్విషయే ప్రవర్తకత్వేన తదేవస్వైర్భవ్యమ్; అప్రవృత్తస్య ప్రవర్తకత్వఞ్చ-ప్రయోజయితృత్వమ్; ఏతచ్చ - ప్రథమ ప్రవృత్త్య పేక్షయా, ద్వితీయాది ప్రవృత్త్య పేక్షయావా; పూర్వత్రఉపేక్షకత్వం స స్యాత్, నిర్దయత్వాదిచ స్యాత్; ఉత్తరత్రాఽనుమన్తృత్వ ప్రయోజయితృత్వయోర్వైషమ్యం స స్యాత్; ప్రయోజయితృత్వ కల్పన వై యర్థ్యఞ్చ.

కిచ్చ - చేతనస్య ప్రాథమికేచ్ఛా ప్రయత్నయోరుత్పత్తేః పర మాత్మాధీనత్వాభావే తస్య సర్వకారణత్వం స స్యాత్; పుణ్యపాప ప్రవృత్త్యనుగుణేచ్ఛాదేః పూర్వకర్తృఫలయాపత్వేన తత్రకారణత్వా భావే సర్వఫలప్రదత్వంచ స స్యాత్; అతస్తత్రాపికారణత్వ మవశ్యా భ్యుపగస్తవ్యమ్; తతశ్చ తత్రేశ్వర స్సజ్జల్పతః కారణం స్యాత్; “అయ మిచ్ఛేత్” “అయం ప్రయతేత” ఇతి తాదృశామోఘ తత్సజ్జల్ప పరతన్త్రితయా జీవస్య స్వాతన్త్ర్యాభావాత్ స్వతన్త్రకర్తృత్వంతన్ని బద్ధన భోక్తృత్వఞ్చ స స్యాత్; బౌదాసీన్యాఽనుమన్తృత్వ ప్రయోజయితృత్వావస్థానాం వైషమ్యంచ స స్యాత్; ప్రవర్తనంచ పరమాత్మ నోనవాయూదకాదివత్ ప్రేరణేన, అపిత్విచ్ఛాజననద్వారేణ; అతో వైషమ్యమిత్యాదిదోష శతోన్మేషేణ పూర్వోక్త నిర్వాహాన ఘటత ఇతిచేత్;

ఉచ్యతే-తాదృశావస్థాత్రయం సకల్ప్యతే; అపితు-(౧)“అస్తః

ప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానామ్" (౧) "అధ్యక్షశ్చానుమంతాచ" (౨) "ఏష ఏవ సాధుకర్తృకారయతి" ఇత్యాదిశ్రుతి బలా దభ్యుపగమ్యతే. శ్రుతిశ్చ పూర్వోక్త సమస్తదోష పరిహార మభిప్రేత్య తథావదతి, తథాహి జీవస్వాత స్త్వం సర్వథా పరమాత్మాగీనమ్, స్వాసాధారణధర్మత్వాత్ స్వాగీనంచ, ద్వయోస్సాధారణ ధనవత్; తత్ర భగవదగీనత్వాంశే పారతన్యోద్విధినిషేధాఽగోచరత్వమేవ, స్వాంశేస్వాతన్యోత్ విధి నిషేధగోచరత్వోపపత్తిః. అన్యసాపేక్షప్రవృత్తావపి విధినిషేధగోచ రత్వంరథాకర్షణాదిషు దృష్టమ్. తతశ్చ సాధారణద్రవ్యేపరాను మత్యాస్వాంశమాదాయరాజ్య ఉపాయనేదత్తే తత్ప్రసాదహేతుక ఫలా న్వయః ప్రథమ ప్రవృత్తనైవదృశ్యతే, నత్వనుమన్తుః, తద్వత్ స్వస్వా తన్యోగేన ప్రథమతపవ పుణ్యాదిషు పరానుమత్యా ప్రవృత్తస్య జీవనైవ కర్తృఫలభాక్త్యమ్, నత్వనుమన్తుః పరమాత్మనః, తస్య నియ స్తృత్వాత్. (౩) "అనత్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి" ఇతి ధర్మిగ్రాహకబా ధాచ్ఛనఫలాన్వయః. లోకేహ్యనుమన్తుః ఫలాన్వయో నానుమస్తృత్వ ప్రయుక్తః, అపితు శాస్త్రవశ్యత్వప్రయుక్తః. అతోజీవస్యస్వాత స్త్వం విధినిషేధ శాస్త్రసాఫల్యం పరమాత్మనస్తత్ప్రసృత్యనుగుణ ఫల దాయిత్వరూప నియస్తృత్వం ఫలానన్వయశ్చసిద్ధ్యన్తి.

అథ - అంశే జీవస్యస్వాతన్యోత్ ప్రథమ ప్రవృత్తౌ "అధ్యక్షశ్చ" ఇత్యాద్యుక్తం పరమాత్మన ఉపేక్షకత్వ ముపపన్నమ్ ; అంశే పరమాత్మనః స్వాతన్యోత్, "అనుమంతాచ" ఇత్యాద్యుక్త మనుమస్తృత్వం ప్రయోజయితృత్వంచోపపద్యతే సర్వజీవానాం సామాన్యేన చిచ్ఛక్తి ప్రవృత్తికక్తిః కరణకలేబరరూప పరికరలాభ

స్వచ పరమాత్మాధీనత్వాత్ కర్తృత్వమాత్రం పరాయత్తమ్, విశేష
కర్తృత్వశ్చ పరానుమతినాపేక్షత్వాత్ పరాయత్తమ్, అతోజీవస్య
విధినిషేధ గోచరత్వాయాఽంశే స్వాతంత్ర్యమ్, (౧) “కర్తాశాస్త్రాధి
వత్వాత్” ఇత్యభ్యుపగతమ్. తద్వినియమనశ్రుతి సజ్కోచః ప్రస
జేత్, ప్రథమముపేక్షకత్వాదితి చేన్న; యావతా విధినిషేధ శాస్త్రా
నర్థక్యం పరిహీయేత తావత్సజ్కోచస్యాభిమతత్వాత్, తతః పరం
సజ్కోచ ఏవాఽనిష్టః. నచ సోఽభ్యుపగతః.

కింశ్చ-సజ్కోచ ఏవనాస్తి-తావత్సం విచ్ఛక్తిం ప్రవృత్తి శక్తిం చ
దత్వా, శక్తిమత్యే సత్యనివార్యత్వ లక్షణం స్వాతంత్ర్యం జీవస్యాఽపా
ద్య, అద్యప్రవృత్తే పరస్యతూష్ణీంభావో నస్వాతంత్ర్యవైకల్యవహః,
క్తిస్తు తదతిశయావహ ఏవ. యథా అమాత్యాదిమరాజ్ఞః, నచ-జీవస్య
స్వాతంత్ర్యం పరాధీనత్వంచేతి వ్యాఘాతః; అమాత్యస్వాతంత్ర్య
తదభావాత్; తదభావశ్చరాజ్ఞ తత్ప్రసృతై రనివారణాత్. తస్మా
న్నియమనశ్రుతే రసజ్కోచః.

యదుక్తమ్ - పరమాత్మనో జీవకర్తృసాపేక్ష ప్రవర్తకత్వే,
తదనుగుణఫల ప్రదత్వే చ నిరంకుశస్వాతంత్ర్యంభజ్యేతేతి; తన్న-కర్త
ణోపి తత్సంకల్పాధీనత్వాత్, యథా సంకల్పం కుర్వత స్వాతంత్ర్య
పౌష్కల్యమేవభవతి. కర్తృణోపి భగవదిచ్ఛాధీనత్వం భాష్యే ప్రపశ్య
తమ్- (౨) “అనభిజ్ఞోభవాక్ పుణ్యాపుణ్యకర్తృస్వరూపయోః” ఇత్యా
రభ్య “సభగవాక్ పురుషోత్తమః అవాప్తసమస్తకామ స్సర్వజ్ఞస్సర్వే
శ్వర సత్యసంకల్పస్వరూపాత్మానుగుణ లీలాప్రవృత్తః ఏతానికర్తా
ణిసమీచీనాన్యేతాన్యసమీచీనాని” ఇతి కర్తృత్వవిధ్యం సంవిధాయ
ఇత్యాదినా.

తర్హిసర్వం కర్త తదిచ్ఛాదీనశ్చేత్, పృథివిష్టామాదేః పాపత్వం బ్రహ్మహత్యాదేః పుణ్యత్వంచస్యాదితీచేన్న; అనాదిపుణ్యపుణ్యవ్యవస్థా యాః భగవదనాదిస్వాతంత్ర్య నిబంధనత్వాదితిబ్రూమః. తథాహి-(౧)
 “వైకుంఠేతుపరేలోకే శ్రియాసార్థం జగత్సతేః ఆస్తి విష్ణు రచిన్త్యాత్తా భక్తైర్భాగవతైస్సహ” ఇత్యుక్తప్రక్రియయా నిరతిశయానిన్ద యుక్తిః పరమాత్మా స్వమాహాత్మ్యానుగుణ లీలాప్రవృత్తస్య స్వలీలాపకరణ తయా ‘కాంశ్చిజ్జీవవిశేషాన్విభజ్య, త్రిగుణంకాలమపి తదుపకరణత్వేన పరికల్ప్య, ప్రకృతిమపిమహాదభిమానభూతకరణావళికోరకిణించకృత్వా తయాచాపరిమితాజ్ఞానిచస్పష్టా, తాని జీవానాం భోగస్థానతయా పరికల్ప్య, తేహంచచ్ఛక్తియోగంప్రవృత్తినివృత్తిశక్తియోగంచదత్వా తత్ప్రవృత్తినివృత్త్యానుగుణపుణ్యపుణ్యవ్యవస్థామపి పరికల్ప్య, తద్భావ కత్వేన శాస్త్రుంచ ప్రదర్శ్య, తత్తత్కర్తృసుప్రవృత్తస్య తత్తదనుగుణం సుఖదుఃఖాత్మకం ఫలంచ ప్రయచ్ఛతీతి పరమాత్మనో జీవకర్తానుగుణ ప్రవర్తకత్వే తదనుగుణ ఫలప్రదత్వేన సనిరఙ్కుశస్వాతంత్ర్యభజ్య ఇతి- రాజ్ఞా మతాదిభి ర్ద్యుతాదిష్వివ.

తర్హిసర్వప్రవృత్తేః తదిచ్ఛాదీనత్వే పుణ్యపాపాదిషు తస్యైవ ప్రవర్తకతయా జీవస్యతత్ఫలభాక్త్యంసన్యాత్. ఈశ్వరస్య నిర్దయత్వ విషమత్వాదిప్రసంగేచ్ఛేతిచేన్నయథాపిత్తో(౨) తదాదీననై భవత్వంచ పుత్రస్యనహీయతే, స్వకర్తానుగుణ ఫలభాక్తు స ఏవభవతి, తద్వదేవ జీవస్యతదాదీననై భవత్వం స్వప్రవృత్త్యానుగుణ ఫలభాక్త్యంచ భవతి. పరమాత్మనస్తు సర్వేషా మవిశేషేణ యుగపత్కరణకళేబరదానా త్ప దసద్వివేచకశాస్త్ర ప్రదానాచ్చ సర్వసమత్వసదయత్వాది సిద్ధిశ్చేతి నకించదవహీనమితి. (౨) “కరణకళేబరైర్నటయతుం దయమాన

మనాః" (౧) "మానం ప్రదీపమివకారుణికో దదాతి" ఇతి హ్యచా
రోక్తిః.

యదుక్తమ్-జీవప్రథమప్రవృత్తేః పరమాత్మాన ధీనతయా తత్ర
తత్కర్తృత్వస్య పరమాత్మానధీనత్వంస్యాదితి; తదసత్;- ఆదావేవకరణ
కళేబరసగతత్ప్రదానాదే శ్చేతన సర్వకార్యసాధారణత్వాత్ పశ్చా
దపి కరణకళేబరవ్యాప్తి తద్ధారణ తత్సమర్థ్యాపాదనాదేశ్చ సార్వకా
లీనత్వాచ్చ తన్నుభేన ప్రాథమికేచ్ఛాదేరపి భగవదధీనతయా తత్రాపి
తత్కర్తృత్వస్య పరమాత్మాధీనత్వాత్. తత ఏవ ప్రాథమికేచ్ఛానా
వపికారణత్వా న్న పరమాత్మన సర్వకారణత్వహానిః. ఆతఏవ న సర్వ
ఫలప్రదత్వహానిశ్చ.

యచ్ఛోక్తమ్-వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది ప్రసక్తేన భగవత ఔదా
సీన్యానుమత్తృత్వాభ్యుపగమాయోగ ఇతి; తదపి న;- సాధారణ విశే
షోపకారవైషమ్యేణ పరిహృతత్వాత్. తథాహి-దేహేంద్రియాది వైష
మ్యస్య భగవదనాదిస్వాతంత్ర్యవ్యవస్థిత స్వరూప పుణ్యాపుణ్య రూప
కర్తృకృతత్వాత్, గుణత్రయోద్భవాభిభవరూప విశేషస్య రుచివాసనా
విశేషోన్మేషస్యచ తత్తద్దేహారమ్భకాదృష్టవశాదేవ జన్మకాలవ వ సిద్ధ
త్వాత్, విషయవిశేషసన్నిభేశ్చ భోగాదృష్టప్రవాహకారితత్వాత్,
గుణత్రయ తారతమ్య వాసనావిశేషోద్భోధ వస్తుస్వభావవిశేషరూపా
సాధారణకారణ సచివైస్సాధారణకారణైః ప్రాథమికేచ్ఛానిష్పత్తిః తత
ఏవప్రయత్న శ్చేతి తయో ర్విశేషోపకారాభావాదీశ్వర స్యాదాసీన్యం
యుక్తమ్. (గుణవిశేషస్య రుచివిశేష హేతుత్వమ్-(౨) "అహారాస్సాత్త్విక
ప్రియాః" ఇత్యాదివచనై ర్మనుష్యాదీనామన్నాదిష్టాన్యయవ్యతిరేక
తత్పసిద్ధమ్.)

నను-తత్తద్దోగాదృష్టస్య ఫలప్రదానాయ విషయ సన్నిధానా
 దేరపీశ్వరకాంత్యాత్ కథమాదాసీన్యమితిచేన్న;- తత్రాభిసన్ని విర
 హాత్. సర్వజ్ఞస్య తస్యాభిసన్నివిరహాశ్చ-సర్వచేతనానాం సామాన్యేన
 సుఖదుఃఖ ప్రదానేచ్ఛయైవ విషయ సన్నిధాపనాత్, నతు సాధనాస్త
 రానుష్ఠాపనేచ్ఛయా, ఘటనిరీక్షణాయ ప్రదీపమారోపయన్ పురుషః
 పటార్థి పురుషాస్తర ప్రవృత్తై ప్రవర్తకత్వ నివర్తకత్వయోరభావాత్
 తత్రోదాసీనపదవృత్త్యతే, ఆతఃప్రథమమాదాసీన్యమేవయుక్తిమ్. అతఏవ
 సర్వజ్ఞస్యాప్యభిసన్నివిరహో యజ్యతే. అనుమన్తృత్వాదాదాసీన్య
 స్యభేదోఽపిసిద్ధ్యతి. ఏవముదాసీనత్వా జ్ఞేనస్వాతస్త్వముపిజీవతి. ద్వితీ
 యేచ్ఛాప్రయత్నాదిషు హేత్వస్తరా సన్నిధాపని తస్యాఽపివిషయస్య
 బుద్ధా సన్నిధాపనాత్ అభిసన్నియమాన విషయసన్నిధాపనమేవ విశే
 షోపకారః. ఇదమేవచాఽనుమన్తృత్వమ్. ఏవంభగవతఃప్రథమంపుణ్య
 పాపయోః ప్రయోజయితృత్వం నాస్తి - ఉపేక్షమాణత్వాత్; పశ్చా
 దనుమన్తృత్వమస్త్యేవ; క్వచిద్విషయే ప్రయోజయితృత్వమవ్యస్తి.
 ఏవమీశ్వరస్యాఽవస్థాత్రయయోగఃస్వస్వాతస్త్వవిశేషకృతఏవ; తత్రచ
 ప్రమాణమపిదర్శితమ్. అనుమన్తృత్వస్తు-ప్రథమం హితాఽహితయోః
 ప్రవృత్తస్యకేన చిద్విఘ్నేన నివృత్తస్యతత్రాఽవిఘ్నేన ప్రవర్తనమ్;
 తదనంతరంచ తదనుగుణఫలదానమ్. తచ్చుతత్రహితేప్రవర్తన మనుగ్ర
 హరూపమ్, అహితేతు నిగ్రహరూపమ్. అక్షతిలబ్ధవప్రవృత్తత్యేన కు
 పితత్వాదనుమతిః ఫలదానం దణ్యప్రకార ఏవ. రాజ్ఞస్వశాసనాతివృత్తి
 ప్రవృత్తేఽనుమతివత్.

నను-అహితప్రవృత్తవిషయే ఽనుమన్తృత్వే ప్రయోజయితృ
 త్యేవ భగవతో నిర్ణయత్వాదిప్రసజ్గ ఇతి చేన్న;- అస్థానదయారూః
 ఘాసనిగ్రహస్యచ లోకే గుణత్వదోషత్వ దర్శనాభావాత్. రాజాదీనాం

దజ్ఞాదజ్ఞాదాదేన్దోషత్వం శాస్త్రవశ్యక్షేత్రజ్ఞత్వ ప్రయుక్తమితిచేత్, తద్విశేషా మనుగ్రహాదే ద్దణత్వ మపి తత్ప్రియుక్తం స్యాత్, తత్రైవ తయో స్తథాత్వదర్శనాత్. అతోనిర్దయత్వహేతు రనై కాన్తికః. నచ నివర్తనక్షమస్యాఽపి కథముపేక్షణమితి శబ్దసీయమ్ ; సామాన్యేన శాస్త్రద్వారాఅపితప్రవృత్తైర్నివారితత్వాత్. ప్రవృత్తివిశేషకాలేతు విశేషనివారకత్వాభావయాపోషేక్షకత్వంస్వాతంత్ర్యాత్. తాదృక్స్వా తంత్ర్యస్యదోషత్వం ప్రత్యక్షాగోచరేశ్వరాభ్యుపగమావభ్యుపగమా భ్యామాశ్రయాసిద్ధి ధర్మిగ్రాహకమాన బాధితమితి శ్రుతప్రకాశి కా యాంప్రపశ్యేతిమ్. వరదగురుభిశ్చతత్వసారే ఇదంసర్వం స్లోకరూపేణ సజ్జలవ్యాస్తప్తమభిహితమ్- (౧) “దుష్కర్తస్యనివర్తనానుమననేషుం సః కఠోత్యచ్యుత స్వాతంత్ర్యేణ నిరఙ్కుశేన సగుణశ్రుత్యానవోషో హరేః! దృష్టశ్చాఽఽఽనిగ్రహా గుణతయా లోకే న దోషాత్త్వానన స్యాదాశ్రయసిద్ధి కాపనిషదం నోచే త్ప్రమాణం వచః” ఇతి. అతోన నిర్దయత్వాదిప్రసంగః. ఏవమీశ్వరస్యాదాసీన్యమనుమంత్రత్వంచోప పన్నమ్, తయో ర్భేదశ్చసిద్ధః. అతఏవజీవన్మ్యస్వాతంత్ర్యమప్యుపపన్నమ్. స్వాతంత్ర్యం చస్వేచ్ఛానుగుణ ప్రవృత్తి నివృత్తి సామర్థ్యే నత్యనివార్యత్వమ్.

సను-। పూర్వవాసనా తదధీనేచ్ఛాపరవశత్వాద్వాయాదకాది ప్రేరితస్యేవ నజీవన్మ్యస్వాతంత్ర్యమితిచేన్న; - ఇచ్ఛోత్పత్తేః ప్రవృత్తి నివృత్తిసామర్థ్యనాశకత్వాభావాత్, ఓదనేచ్ఛాయాం జాతాయామపి తస్య విషసంపృక్తత్వజ్ఞానేన తదిచ్ఛానివారణసామర్థ్యమేవ చేతనస్య దృశ్యతే; కాష్టవిక్రయికస్య మహానిధిలాభోపాయ జ్ఞానేన తత్సంపాదనే చ్ఛానివారణంచ దృశ్యతే; ఏవంప్రత్యవాయస్య అతిశయిత ఫలాన్తర

స్యవాజ్ఞాసేసతీచ్ఛాస్తర నివారణ సామర్థ్యదర్శనేన పురుషవ్య స్వాత
 త్ర్యోపపత్తేః కర్తృత్వంయుజ్యతే ఇష్టతమేషు ప్రవర్తకవాసనావత్
 అనిష్టాదిగు నివర్తకవాసనాయాశ్చ విద్యమానత్వాత్; కృత్యాఽకరణా
 ఽకృత్యకరణేష్వీచ్ఛా నివారణమోపి ప్రత్యవాయాఽనాదరేణ స్వే
 చ్ఛాంసనివారయతీత్యేషవాఽపరాఘోజీవస్యదణ్డ్య త్వేహేతుః. శాస్త్రీ
 యప్రత్యవాయాఽజ్ఞాన సామర్థ్యాభావా త్తిరశ్చామశాస్త్రువశ్యత్వమ్.
 తదాసీమపిహరోజీవస్యస్వేచ్ఛానివారణాదిసామర్థ్యంసనాశయతి, అతస్త
 స్యస్వాతత్ర్యమ్. ిశుదృశమేవవిశేషోపకారంప్రథమతపనకేషుచిదీశ్వ
 రఃకరోతి,తత్రప్రయోజయితృత్వమిత్యవస్థాత్రయవైషమ్యమ్.(౧)“అల్పా
 నుకూలేన విపులాపరాధసహత్వాద్దయాదిగుణానాంసవిషయత్వమితి”
 (౧)“అన్యత్రదయాయాస్య విషయత్వాదిత్యర్థః” ఇతిశ్రుతప్రకాశికాను
 సారాచ్చయథోక్తమేవ ప్రయోజయితృత్వమ్. అతోఽత్రపూర్వోక్త
 చోద్ధానవకాశః. ఏతత్సర్వం శ్రుతప్రకాశికాయాం విస్తరేణ ప్రతి
 పాద్య పునరపి కారికాయాపేణ సజ్జహీతమ్.

(౧)“అత్రాయంసజ్జహిహః—వైయర్థ్యం యావతాసన్యాద్విధాన
 ప్రతిషేధయాః । నియంతృత్వశ్రుతేస్తావాన్సజ్జోచోనత్వతః పరః ।
 బాహ్యస్తఃకరణవ్యాప్తి తచ్చక్త్యాధానధారణైః । సాధారణోపకారై
 స్సాన్యదిచ్ఛాదేః కారణం పరః ॥ భోగాదృష్టోపసీతార్థ స్వభావా ద్వాస
 నాన్వితాత్ । ఇచ్ఛాదేర్నసోత్పత్తౌ యుక్తోదాసీనతావిభాః । అభిసన్ధ్య
 స్తరప్రాప్తే వస్తున్యన్యత్రకేనచిత్ । ఉపయుక్తే వ్యుదాస్తేహితస్యప్రాప
 యితాపుమాన్ । సామర్థ్యే సత్యవార్యత్వాత్ స్వతప్రోజీవ ఉచ్యతే ।
 సహ్యాదనే విషజ్ఞానాత్ స్వేచ్ఛామపి నియచ్ఛతి । సన్నిధావక

§ శుదృశమ్-అనుమన్తృత్వ నిర్వచనావసరోక్తమ్.

(౧) పరాయత్తాధికరణే-

వైధుఃప్రేక్ష్యథం బుద్ధిస్థతాంనయన్ | ప్రయోజకోనుమంతాచ భవతీశస్తదా
 తదా | పూర్వ ప్రవృత్తేశ్చ ఫల మనుమత్యాదికంభవేత్ | దయా
 దీనాం గుణానాంచ సులభంవిషయాస్తరమ్ | అమాత్యస్య స్వతస్ప్రత్యే
 రాజ్యస్తన్నావహీయతే | ఏవమేవ పరస్యాపి జీవస్వాతస్త్వదాయినః |
 నస్వాతస్త్వంపరాధీన స్వరూపాత్ప్రీత్యుతం భవేత్ | స్వాతస్త్వ
 దాయినా వుంసా తత్ప్రీత్యుత్త్యనివారణాత్ || అతోజీవానాం స్వాత
 స్త్వం విధినిషేధశాస్త్రసాఫల్యం పరమాత్మనస్సర్వకారణత్వం సర్వ
 ఫలప్రదత్వం నిరఙ్కుశస్వాతస్త్వం అవస్థాత్రయవైషమ్యం దయాది
 గుణానాంవిషయవత్త్వం వైషమ్యనైర్ఘృణ్య పరిహారశ్చేతి సర్వముప
 పన్నమ్” ఇతి. అతః-ఏవంవిధనిరఙ్కుశ స్వాతస్త్వమేవ సిద్ధోపాయస్య
 భగవతో నిరపేక్షత్వమ్.(౧) “రక్ష్యాపేక్షాం ప్రతిక్షతే” (౨) “కృత
 ప్రయత్నాపేక్షస్తు” ఇత్యాద్యుక్తం సాపేక్షత్వం ప్రథమ ప్రవృత్త్య
 పేక్షయా; తత్రచాదాసీన్యహేతుః స్వాతస్త్వమేవేతి పూర్వమేవ
 ప్రతిపాదితమ్. యాదృచ్ఛికాదేరపి భగవతైవ సంపాదితత్వాత్, తే
 నైవ తస్య సుకృతత్వపరికల్పనాచ్చ, తత్సాపేక్షత్వమపి భగవదభిప్రాయ
 కమ్;(౩) “తల్లబ్ధస్వావకాశప్రథమగురుకృపాగృహ్యమాణః”(౪) “ఘుణ
 త్తతలిపిక్రమాదుపనిపాతినః పాతినః”(౫) “నిదానఽత్రతాపిస్వయమఖల
 నిర్మాణనిపుణః” ఇతి హి వేదాంతాచార్యాక్తిః. అతో*యమేవైషవృణుత
 ఇతి శ్రుతే ర్యథోక్త ఏవార్థః.

శ్రీమద్భాగవతేచాస్త్యాత్మతేరర్థవివక్షయాక్తమ్,(౬) “యేషాం
 నవన భగవాన్ దయయేదనస్తస్సర్వాత్మనాశ్రుత తపోయది నిర్వ్య
 లీకమ్ | తేదుస్తరామపితరన్తచదేవమాయాం నైషాం మమాహమితి

(౧) పాశ్చ- (౨) కా-మి-౨-౩-౪౧. (౩) (౪) (౫)

(౬) భాగవతే-

ధీః శ్వస్య గాలభక్ష్యే” ఇతి. పుణుతే స్వీకరోతి. (౧) “సనమేయమ్” ఇతి నిర్బన్ధరూపశాసనాతివృత్తి వ్యవసాయవిరామ మాత్రేణానాద్యనస్త కల్పీపచిత దుర్విషహఃనన్తాపరాధానాదరేణ “మే భక్తః” ఇతి స్వకీయత్వాభిమానేన (౨) “సత్యజేయం కథంచన” ఇతికేనచిదవ్య విచాల్యతయా స్వీకరోతీత్యర్థః. తథాచోచ్యతే - (౩) “చితః పరమ చిన్మాభే ప్రవత్తిరపినోపధిః । విపర్యయేతు నైవాస్య ప్రతిషేధాయ పాతకమ్” ఇతి, ఉక్తప్రకారేణ తన్నిర్దేతుకనయైవానైత్తోజ్జ్వలనకారణ మిత్యుక్తం భవతి. తేన లభ్య ఇతి - తేనఘనమేణ స్వవరణేయేన లబ్ధుంయోగ్య ఇత్యర్థః. (౪) “దదామి” (౫) “నాశయామి” ఇత్యుక్తిప్రకారేణ వరణానస్తరం ప్రాప్తిపర్యంతం సంపాదనీయాయా ఆధికార పూ ర్తేః భగవతైవ సంపాద్యత్వాత్, యోగభ్రంశాద్యభావేన భగవల్లాభ పర్యవసాన మవశ్యం భావీతిభావః. అయమర్థస్మృత ప్రకాశికాచార్యైః (౬) *అఖిలేత్యాదిభాష్యేభూతశబ్దంవివృణ్విధిః సువ్యక్తముక్తః-“భగవ ద్దానేన లబ్ధసత్తాకత్వం భూతశబ్దార్థః; (౭) అస్తి బ్రహ్మేతిచేద్యేద సస్త మేనంతతోవిదుః” ఇతిహిశ్రుతిః. లబ్ధస్వరూపాణాంచ (౮) “తేషామేవాన మకంపార్థమహమజ్ఞానజంతమః॥నాశయామ్యాత్త భావస్థః” (౯) “దదామి బుద్ధియోగంతమ్” (౧౦) “అహంస్తరామి మద్భక్తిమ్” ఇత్యాద్యుక్త ప్రకారేణ సాత్మాత్కారవిరోధి నివర్తనాదికం హి భగవతేవ భర ఇతి నస్వరూపప్రచ్యుతి సంభవః” ఇతి. (౧౧) “నేహభిక్రమనాశోస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే । స్వల్పమవ్యస్య ధర్మస్యత్రాయతే మహతో భయాత్” ఇత్యుక్తం అత్ర కైముత్యసిద్ధమ్.

-
- (౧) రా-య-౩౬-౧౧. (౨) రా-యా-౧౮-౩. (౩) (౪) కీ-౧౦-౧౦.
 (౫) గీ-౧౦-౧౧. (౬) శ్రీభాష్య-మజ్జిమన్లో. (౭) ధై-౮
 (౮) వరాహుచ. (౯) గీ-౨-౪౦.

అథ తస్య కాలక్షేప ప్రకారమాహ-తస్యైష ఆత్మవివృణుతే తస్మాం స్వామ్ " ఇతి. తస్య - స్వస్వీకృతస్య పురుషస్య, ఏష ఆత్మ-స్వీకరణ కర్తౌ పరమాత్మా, అతాఽఽత్మశబ్దేన, సర్వస్మిన్ వస్తువిభగవదాత్మకత్వానుసంధానేనాఽనుకూలత్వ ప్రతిపత్తి సిద్ధి హేతుభూత సర్వాత్మకత్వంవివక్షి తమ్. స్వాంతనూమ్-స్వాఽసాధారణ మప్రాకృత దివ్యమగ్రత విగ్రహమిత్యర్థః. వివృణుతే - ప్రకాశయతి; (౧) "పరిత్రాణాయ సాధూనామ్ " ఇతివత్, అవలూకనాఽఽలాపాఽఽదిదానేన నిరస్తరాఽనుభావోభవతీతిభావః. అతవసంభూతం భగవతోఽనన్యోపాయత్వమేవ నిర్దేశ్యమిత్వభి ప్రాయేణ (౨) " అనన్యోపాయత్వ శ్రవణాత్ " ఇతి అస్యా ఆర్థస్సజ్ఞిహేణ భాష్యేఽభిహితః.

దీపసారయోరప్యయమేవాఽర్థః ప్రతిపాదితః. దీపేతావత్ - (౩) 'ఉపపత్తేశ్చ' 'అమృతస్యైష సేతుః' ఇత్యమృతస్యస్వస్వయమేవప్రాపక ఇతి సేతుత్వవ్యవదేశోపపత్తేశ్చ అన్యత్పరమ స్తీతికల్పనంనయుజ్యతే. 'నాఽయమాత్మా ప్రవచనేనలభ్యః-యమేవైష వృణుతేతేనలభ్యః' ఇతి హిశ్రూయతే' ఇతి. సారేపి, తత్తైవసూత్రే. ప్రాప్యైష పరమాత్మనః ప్రాపకత్వోపపత్తేః; యథాహ 'యమేవైష వృణుతేతేనలభ్యః' ఇతి. గద్యే-(౪) "కేవలం మదీయయైవదయయా" ఇతి; శ్రీరంగగద్యేచ- "దేహిమేకృపయానాథః నజానే గతిమన్యథా" ఇతి. తథా పూర్వాచారైస్సర్వైరపి భగవద్దయాయాః నిరుపాధికత్వం బహుశః ప్రతిపాదితమ్. అత్యోక్త ఏవాఽస్యా శ్రుతే రర్థః.

భాష్యే ప్రథమ సూత్రే వేదార్థస్సజ్ఞిహేచ భక్తి పరతయాయదియం శ్రుతి ర్వాక్యభ్యాతాఃసోప్యస్యా శ్రుతే రర్థోభవతి. తస్మిన్తత్ర భక్తేసాధనత్వ ప్రతిపాదనాత్ పూర్వోక్తాఽనన్యోపాయత్వేన విరు

స్య త ఇతి చేస్తు;-భక్తిస్తుద్వివిధా-సాధ్య భక్తిసాధనభక్తిశ్చేతి;యద్యపి
భక్తే సాధనత్వాంతేన విరోధః తథాఽపి సాధ్య భక్తే ర్భక్తిస్వరూప
స్యచ విరోధాభావేన, అవశ్యపాయసాధిఽపి పరమభక్తిపర్యవ్తా
ఽధికారపామల్యసంపత్తావేవ ప్రాప్తినిధ్యే, తత్రచ కర్తవ్యం భక్తి
నాం స్వరూపత్యాగాభావాత్, అధికారసంపత్తయే సర్వేషామనుష్ఠే
యత్వాచ్చ న విరోధగర్భః. (౧)“తదధిగమే” ఇత్యాన్యధికరణే “బ్రహ్మ
విద్యాప్రాప్తా” ఇతి భావ్యస్య శ్రుతప్రకాశికాయామ్, “బ్రహ్మవిద్యా
ప్రాప్తిః- సాత్మాత్కారావస్థాపాసనలభిర్వివక్షితా; (౨)“తస్మిన్ప్రప్తే-
క్షీయంతే” ఇతి హి విషయవాక్యమ్. ప్రాప్తిః - ఉపక్రమః, విద్యా
ప్రాప్తి శబ్ద సాధారణ్యాత్ ప్రపదన నిష్పక్షేరపిద్యోతకః”ఇతివ్యాఖ్యా
తత్వాత్, ప్రపదన నిష్పత్త్యనంతరమేవ సర్వకర్త నివృత్తిః ప్రతిపా
ద్యతే. కించ- భాష్యే ప్రతిపాదితాయాశ్చ భక్తేః ఆకారద్వయమస్మి-
సాధనత్వం ఫలత్వంచేతి; చతుర్థాధ్యాయారంభభాష్యే “అథేదానీం
విద్యాస్వరూప విశోధన పూర్వకం విద్యాఫలంచిన్త్యతే” ఇత్యత్రశ్రుత
ప్రకాశికాచార్యైః “చతుర్థే ఫలమేవ ప్రధానతః ప్రతిపాద్యమ్, విద్యా
విషయే పూర్వమనిరూపితాంశశ్చ నిరూప్యతే, అస్య సాధ్యస్య ఇదం
సాధనమితి సాధ్యసాధనభావసంబంధజ్ఞాపనార్థంభక్తిరూపాపన్నజ్ఞానస్య
ప్రీతిరూపతయాఫలకోటినివేళజ్ఞాపనార్థంచ” ఇతిభక్తేరాకారద్వయంహి
ప్రతిపాదితమ్. వేదాంతాచార్యైశ్చౌచిధికరణసారావల్యామ్, (౩)“ము
క్తావస్థానమంచ స్థిరభజనరసందాతుమ్”ఇత్యుక్తమ్.(౪)“తదధిగమే”
ఇత్యధికరణభాష్యేచ, “ఉపాయభూతోపాసనస్య ఉపాస్యనిరతిశయ
ప్రియత్వేనస్వయమపిప్రియరూపత్వాత్ ఉపేయరూపత్వమవ్యక్తితి

(౧) శా-మి-౪-౧-౧౩.

(౨)

(౩) అధికరణసారా-

అత్ర తన్నిరూపణంకృతమ్; (౧) 'దశ్యమానో మహోరగైః । నవివేదా
 ౭౭త్తనోగాత్రం తత్త్వస్యత్యాహ్లాద సంస్థితః' (౨) 'తచ్చిత్త విమలా
 హ్లాదక్షీణపుణ్యచయస్తదా'' ఇత్యాదిభిః ప్రీతిరూపత్వం హ్యవగమ్యతే''
 ఇతిశ్రుతప్రకాశికా. అతోభక్తేరాకారద్వయస్య విద్యమానత్వాత్, ప్రప
 దనోపాయ నిష్ఠస్యచ భక్తే సాధనత్వాకారమాత్రస్యత్యాజ్యత్వాత్,
 భక్తిస్వరూపస్య తత్త్వవ్యత్యాకారస్యచాపిధికారసంపత్త్యర్థమత్యస్త
 ముపాదేయత్వాత్, ప్రాప్తిసమయేచ భగవతో వరణీయేనైవ లభ్య
 త్వాత్, వరణీయగుణభూతాయా భక్తేః ప్రాప్తిసమయూపవ్యవహిత
 పూర్వవృత్తిత్వావశ్యంభావాత్, అనన్యోపాయస్యాప్యధికారిణః శరీర
 యాత్రా కేషతయూకర్తృజ్ఞాన భజనప్రపదనానాం కైజ్జగ్ర్యస్వరూప
 ప్రకాశ ప్రాప్యరుచి స్వరూపయాభాత్త్యజ్ఞానేష్యస్తరూభతతయా
 తేనా౭౭ కారేణ౭వశ్యమనుష్ఠేయత్వాచ్చాపిస్యా ఏవఃనాయమాత్మే
 త్యాది శ్రుతే ర్వరణీయ గుణవిశేష పరతయా భావ్యకారైర్వావ్యఖ్యా
 నంనానుపపన్నమ్. అత ఏవచ (౩) 'తత్ప్రాప్తయేచ తత్ప్రాదామ్యుజ
 ద్వయ ప్రపత్తే రన్యత్ నమే కల్పకోటి సహస్రేణపి సాధన మస్తీతి
 మన్వానః'' ఇతి వదద్భిరేవ భావ్యకారైః, (౪) 'స్థానత్రయోదితపరభక్తి
 యుక్తంమాంకురుష్వ; పరభక్తిపరజ్ఞానపరమ భక్త్యైకస్వభావంమాం
 కురుష్వ'' (౫) 'అదాయ భక్తియోగాఖ్యం రత్నం సన్దర్శయామి'' ఇతి
 చా౭భిహితమ్. (౬) 'నిత్యకై జ్జగ్ర్యప్రాప్త్యుపాయభూతభక్తితదుపాయ
 సమ్యగ్నాతదుపాయసమీచీనక్రియాతదనుగుణసాత్వికతా౭౭ స్తిక్యాది
 సమస్తాత్మగుణ విహీనః'' ఇతి స్థలాంతరే తైరేవోక్తమ్. అన్వైశ్చాభి

(౧)

(౪) X-త్ర-౧.

(౨)

(౫) X-త్ర-౩.

(౩) X-త్ర-౩.

(౬) X-త్ర-౨.

యుక్తైః, (౧) “ఏతావత్తం సప్తభాసమ్” ఇత్యారభ్య “తాం దేవ భక్తి
సూపాం కురుష్వమేః పరభక్తిం పరజ్ఞానం పరమాం భక్తి సంపదమ్
ఆవిష్కర్యుః” ఇత్యాది నా “యావత్స్వప్నమనంతరమ్” ఇత్యస్తంప్రాప్తైః
పూర్వకాలావశ్యంభావినా మధికార వామ్య-ల్యాఙ్గప్రార్థనా కృతా.
అతోఽస్యాశ్శ్మతేః “అసన్యోపాయత్వ శ్రవణాత్” ఇత్యాదిభావ్య దీప
సారగత వాక్యానాం భాష్యే ప్రథమ సూత్రగత వ్యాఖ్యాన పేదార్థ
సజ్జిహగత వాక్యానాంచసిద్ధోపాయ తత్త్వరూపతత్కృత్య పరతయా
నపరస్పర విరోధగన్ధః.

తథాచ ప్రాప్తిపూర్వముణభావిభక్తిపరత్వమస్యాశ్శ్మతే
ర్వేదార్థసజ్జిహే స్ఫుటతరం ప్రతిపాదితమ్. (౨) “తదేవ ధ్యానం పున
రపి విశిష్యే, నాయమాత్మాప్రపచనేన లభ్యో నమేధయా న బహునా
శ్రుతేన । యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య స్తప్రైష ఆత్మా వివృణుతే
తనూంస్వామ్” ఇతి భక్తిరూపాపన్నాఽనుధ్యానేనైవ లభ్యతే పుః
పురుష ఇతి. యథోక్తం భగవతా- (౩) ‘పురుషస్సపరః పార్థ భక్త్యా
లభ్యస్త్యవన్యయా’ (౪) ‘భక్త్యాత్వవన్యయా శక్య ఆహమేవం
విహోర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుంచ పరస్తప’ (౫)
‘భక్త్యానూమభిజానాతి యానాన్ యశ్చాఽస్మితత్త్వతః । తతోమాం
తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనస్తరమ్’ ఇతి. తదనస్తరం మాం తత
ఏవభక్తే ర్విశత ఇత్యర్థః. భక్తిరపి నిరతిశయప్రియాఽనన్యప్రయోజన
స్వేతర వైత్యస్థ్యావహ జ్ఞాన విశేషఏవేతి తద్యుక్త ఏవ తేన పరేణా
ఽఽత్మనావరణీయోభవతి తేనలభ్యత ఇతిశ్రుత్యర్థః” ఇతి, (౬) “యథో
దిత క్రమపరిణత భక్త్యైకలభ్యః” ఇతిచ. తత్త్వేవాఽన్యత్ర (౭) “సోఽ
యం పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః నిరతిశయపుణ్యసంపన్నయ

(౧) (౩) గీ-౮-౨౨. (౫) గీ-౧౮-౫౫. (౭) -శేస-
(౨) శే-స-౧౧౦౭. (౪) గీ-౧౧-౫౪. (౬) శే-స-౧౧౦౭.

ప్రక్షీణాఽశేషజన్తోపచితపాపరాశేః, ప ర మ పు రు ష చరణారవిష్ట
 శరణాగతిజనిత తదాభిముఖ్యస్య, సదాచార్యోపబృంహితశాస్త్రాధిగత
 తత్త్వయాథాత్మ్యావబోధ పూర్వకాఽహారహరుపచీయమానశమదమ
 తపశ్శౌచక్షమాఽఽర్జవభయాఽభయస్థానవివేక దయాద్యహింసాద్యా
 ఽఽత్మ గుణోపేతస్య, నర్ణాశ్రమోచితపరమపురుషారాధననిత్యనైమి
 త్తిక కర్మోపసంహృతి నిషిద్ధపరిహార నిష్ఠస్య, పరమ పురుషచరణయుగళ
 న్యస్తాఽఽత్మాఽఽత్మీయస్య తత్ప్రీతికారితాఽనవరత స్తుతి స్మృతినమ
 స్కృతి యతన కీర్తన శ్రవణ వచనధ్యానాఽర్చవ ప్రణామాది ప్రీత
 పరమ కారుణిక పురుషోత్తమ ప్రసాద విధ్వస్త స్వాస్త్యస్వాస్త్యస్య,
 అనన్య ప్రయోజనాఽనవరత నిరతిశయప్రియ విశదతమ ప్రత్యక్షతా
 పన్నాఽనుభూత రూపభక్త్యైకలభ్యః" ఇతిచ. అన్యార్థశ్చ ఏతచ్ఛ్రుత
 ప్రకాశికాయాం విస్తరేణ దృష్టవ్యః.

నను-ప్రపదనస్య సర్వాధికారత్వాత్ వేదాస్త విహితాయా
 భక్తేశ్చాఽధికృతాధికారత్వాత్ కథం ప్రపదననిష్ఠే కర్తృజ్ఞానాజ్ఞక
 భక్త్యనుష్ఠానమ్; యద్యపిత్తైవర్ణికేషు సంభవతి, తద్వ్యతిరిక్తేషు
 నకఙ్గిచ్ఛిదపి సంభవతి; అన్యథా అపశూద్రాధికరణన్యాయవిరోధ
 స్సన్యత్. ప్రపదననిష్ఠభక్తే ర్వ్యక్త్యస్తరత్వే వేదాస్త విహితత్వా
 భావేన తదనుష్ఠానం కామకారస్సన్యత్; (౧) "కామాద్గోప్యః" ఇత్యా
 ద్యుక్త భక్తిశ్చేత్ తస్య అపి పూర్వోక్తదోషః; తత్కథమస్మిన్నధి
 కానిజిత తదనుష్ఠానమితి; ఉచ్యతే; ఉపనయనాజ్ఞకస్వాధ్యాయాధ్యయన
 తదర్థశ్రవణ తన్ననన సహకృత ధ్రువానుస్మృతిత్వ దర్శన సమానా
 కారత్వ భక్తిరూపత్వాపన్నం యజ్ఞాదికర్తృజ్ఞకం యద్భ్యానం తదధి
 కృతాధికారమేవ; యత్తుజన్మాన్తర సంస్కారవశాద్విదురాదిషు దృష్టమ్,

తత్ర నాఽపశూద్రాధికరణసయవిరోధః ; యచ్చ కేషుచిద్వ్యక్తివిశేషేషు కర్తృజ్ఞానస్థానీయ భగవన్నిరఙ్ముఖ స్వాతంత్ర్యజనిత దయావిశేషేణ భక్తిర్జ్ఞాయతే, తస్యభక్తిరూపాపన్నజ్ఞానస్య సర్వాధికారత్వాత్, స్వర్యమాణాత్మర్థప్రియత్వకృతప్రియత్వవత్తయాప్రాప్యరూపత్వాత్, సిద్ధోపాయకార్యత్వేనచ సత్వాత్, తస్మింశ్చాఽహరహరనుష్ఠీయమానత్వాఽభ్యాసాభేయాతిశయత్వాఽప్రయాణానువర్తమానత్వాఽనవరతస్మృతినస్తతిరూపత్వ స్వస్వవర్ణోచిత కర్తృదాన తపోఽనశనాఽర్చన సుత్రిశ్రవణకీర్తన యతనప్రభృతికర్మతత్సహకృతాఽత్మయాభాత్మ్యజ్ఞాన తదుభయహేతుభూత భగవచ్చరణారవిష్ట శరణాగతి ప్రభృత్యజ్ఞకత్వాదీనాం విద్యమానత్వాత్, అస్యవర్ద్యస్యోపాయఫలత్వేన సాధనాస్తరత్యాగవచనవిరోధాభావాత్, ఈదృశ్యావప భక్తేః (౧) “మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు ! మామేవైష్యసి యుక్త్యైవమాత్మానం మత్పరాయణః” ఇతి గీతాశాస్త్రోవిహితత్వాత్, తత్రచ (౨) “సమోఽహం సర్వభూతేషు” ఇత్యారభ్య, (౩) “స్త్రియోవైశ్యాస్తథా శూద్రాః” ఇతి సర్వాధికారత్వస్యోక్త్యాచ్చ, ఏవంవిధ భక్తిపరతఃసూచ * నాయమాత్మేత్యాదిత్రతివ్యాఖ్యానం యుజ్యతే.

తథాచశ్రీమద్రీతాభాష్యే(౪) “మమేమంపరమమతిలోకంస్వభావం శృణు” ఇతిమంజ్ఞోకమవతార్య, “దేవతిర్యజ్ఞచుష్యఘావరాత్తనాఽవస్థితే ఘజాతితశ్చాఽఽకారతస్యభావతోజ్ఞానతశ్చాఽత్వనోత్కృష్టాఽపకృష్టరూపేణవర్తమానేషు సర్వేషుభూతేషు సమాశ్రయణీయత్వేనసమోఽహమ్” ఇతి గీతాశాస్త్ర ప్రతిపాదితభక్తే స్సర్వాధికారత్వం ప్రతిపాదితమ్. ఇదంచ భాష్యం వేదాంతాచారై ర్భక్త్యధికారి ప్రతిపాదన

పరమితి తాత్పర్యచన్ద్రికాయాంవ్యాఖ్యాతమ్-“అథభక్తియోగాధికారి
ప్రశంసనపరే * సమాహా మితి శ్లోకేతు జాత్యాకారాదితారతమ్యా
ఽనాదరేణభక్తైస్సప్తైకరస్యముచ్యతే” ఇత్యాదినా. విస్తరస్తుతత్త్వేన
ద్రష్టవ్యః. పతన్దోచకభాష్యస్యచన్ద్రికాయామేవాఽస్యాస్సర్వాధికారత్వే
అపశూద్రాధికరణనయ విరోధాభావ మభిప్రేత్య తిర్యగధికరణవిరోధా
భావః, అస్యః కర్తాజ్ఞకత్వ సంభవః, జాత్యాద్యపకర్షస్యాఽనిద్వైత్తక
త్వంచ ప్రతిపాదితాని;-“తిరశ్చామపి గజేన్ద్రి వానరేన్ద్రివిషు పుశ్యా
ధిక్య నిబద్ధన జ్ఞానవిశేషవత్సు ప్రథితమ్; తస్మాన్న తిర్యగధికరణవిరోధః”
ఇతి. అనేన - అపశూద్రాధికరణన్యాయవిరోధవిరహోప్యభిప్రేతః.
“స్త్రీయోవైశ్యాస్తథా శూద్రాః” ఇతి శూద్రాణామప్యధికార ప్రతి
పాదనాత్;(౧) “సత్వజాతిపతినియతధర్మైః భజనాత్ నాఽపకృష్టజాతి
నిర్దేశ విరోధః” ఇతిచ;(౨) “ఏవం సమాశ్రయణీయ వరణ స్వీకారయో
ర్జాత్యుత్పన్నో న కిచ్ఛత్కర ఇత్యుక్తమ్” ఇతిచ. (౩) “మాంహిపార్థ”
ఇత్యాది శ్లోకభాష్యేచ “స్త్రీయోవైశ్యాశూద్రాశ్చ పాపయోనయో
ఽసిమాంవ్యపాశిత్యపరాంగతిం యాన్తి” ఇతి సర్వాధికారత్వం వ్యక్త
ముక్తమ్. అత్ర సర్వత్ర సమాశ్రయణపదం భజనపరమితి, “భక్త్యధి
కారిప్రశంసనపరే” ఇతిచన్ద్రికావాక్యేన (౪) * భజస్వేత్త్యుత్తరశ్లోకస్థ
భజన శబ్దేనచ జ్ఞాయతే. అత్రాఽపి చన్ద్రికా-“జన్మతపవ పాపిష్ఠానాం
జాత్యాద్యపకర్షేపి స్వసమాశ్రయణ మాత్రేణ ఫలసిద్ధిం ప్రాక్రప్తస్తుతాం
ప్రపచ్చ్యు” ఇత్యాది. (౫) “అపిచేత్” ఇత్యాదిశ్లోకభాష్యేచబహుక్తమ్.
“పత్రం పుష్పమ్” ఇత్యాది శ్లోకభాష్యేచ చన్ద్రికా - “య ఇతి సా
మాన్యనిర్దేశేన-సాపరాధ నిరపరాధ జడాఽజడాదివిభాగం నపశ్యామీ
త్యాద్యభిప్రేతమ్” ఇత్యాదికా. వేదార్థ సజ్జిహేచ, వరణీయ గుణ

(౧) గీ-౯-౨౯-భా-చన్ద్రి. (౩) గీ-౯-౩౨. (౫) గీ-౯-౩౦.

(౨) గీ-౯-౩౦-భా-చన్ద్రి. (౪) గీ-౯-౩౩.

భూతాయాభక్తేః ప్రాప్త్యవ్యసహితపూర్వకాల స్మృతిత్వనియమమ్,
 (౧) “యో ముముక్షు ర్వేదాంతవిహితవేదనరూప భ్యానాదినిష్ఠః,
 యనా తస్య తస్మిన్నేవానుభూయే అనవధికాశితాయా ప్రీతిర్జ్ఞానతే,
 తదైవతేనలభ్యతే పరః పురుషః” ఇతి ప్రతిపాద్య, అస్మా ఏవ భక్తేః కర్త
 జ్ఞానానుగృహీతత్వమ్ (౨) “ఏవంవిధపరభక్తిరూపజ్ఞాన విశేషస్యోత్పా
 దకః పూర్వోక్తాఽపారహరుపచీయమానజ్ఞానపూర్వక కర్తానుగృహీత
 భక్తియోగ ఏవ; యథోక్తం భగవతా పరాశరణ- (౩) ‘వర్ణాశ్ర
 మాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాః’ విష్ణురారాధ్యతే పథా నాన్య
 స్తత్తోషకారకః’ ఇతి. నిఖిల జగదుద్ధారణాయాఽవనితలేఽవతీర్ణః పర
 బ్రహ్మభూతః. పురుషోత్తమః స్వయమేవైతదుక్తవాన్ - (౪) ‘స్వ
 కర్తనిరతస్మిద్ధిం యథా విస్తతి తచ్చృణు । యతః ప్రవృత్తిరభూతానాం
 యేన సర్వమిదంతతమ్’ స్వకర్తణ తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విస్తతి మానవః’
 ఇతి యథోచిత క్రమపరిణత భక్త్యైకలభ్య ఏవేతి భగవద్బోధాయన
 టిజ్ఞు ద్రమిడ గుహదేవ కవర్దిభారుచి ప్రభృత్యవిగీతశిష్టపరిగృహీత
 పురాతన వేదవేదాంతవ్యాఖ్యాన సువ్యక్తార్థ శ్రుతినికరనిదర్శితోఽయం
 పథాః ” ఇతి సంప్రదాయ పరంపరా నిర్దేశ పూర్వకం విస్తరేణోప
 పన్నం ప్రతిపాదితమ్. అత్ర సామాన్యేన “కర్తాను గృహీత భక్తియోగ
 ఏవ” ఇత్యుక్తమ్; న తు యజ్ఞాద్యనుగృహీతేతి. అత ఏవ స్వభాతి ప్రతి
 నియతధర్మ ఏవ వివక్షితః. ఉదాహృతవచనే- (౩) “వర్ణాశ్రమాచార
 వతా పురుషేణ పరః పుమాః” ఇత్యవిశేషేణోక్తమ్, న తు ద్విజేనేతి.
 భగవతశ్చ “నిఖిల జగదుద్ధారణాయాఽవనితలేఽవతీర్ణః ఇతి” విశేష
 ణేన స్వోపదిష్ట భక్తే ర్నిఖిల జగదుద్ధరణహేతుత్వం భగవతో
 వివక్షితమితి గమ్యతే. తద్వచనేచ “స్వకర్తనిరతః-మానవః” ఇతి

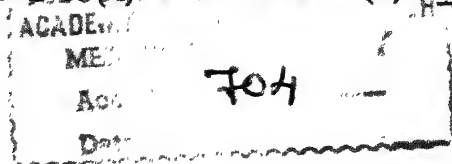
సామాన్యోక్తమ్; నతు యజ్ఞాదినిరతోద్విజ ఇతి. (౧) “యతః ప్ర
వృత్తిః” ఇత్యాదినాచ సర్వేషామప్యవిశేషేణ స్వారాధకత్వం స్వస్యచ
సర్వైరారాధ్యత్వంచ గమ్యతే. స్వకర్తా - స్వస్వజాతిప్రతినియత
కర్తృణ్యత్వః. అస్మిన్నర్థే మన్దమతీనాం విప్రతిపత్తిశమనాయ సంప్ర
దాయప్రదర్శనంకృతమ్. అయమేవాఽర్థోనవమేఽధ్యాయే, (౨) “మన్త
నాభవ” ఇతి శ్లోకేన భగవతోపదిష్ట ఇతి భాష్యకారైరాదితఃప్రభృతి
గీతాభాష్యే ప్రపచ్ఛితః. తత్సర్వం విమత్సరైః ప్రమాణపరతస్త్రైః
సారాఽసారివిద్భి ర్గరీయ్యాభిః తత్రైవ ద్రష్టవ్యమ్.

(౨) “మన్తనాభవ” ఇత్యాదిశ్లోకభాష్యేచాఽయమేవాఽర్థః
స్ఫుటతరం ప్రతిపాదితః. తథాహి-“భక్తిస్వరూపమాహ” ఇతి “మన్త
నాః” ఇత్యాదిశ్లోకమవతార్య, మన్తనా ఇత్యత్రాఽస్తచ్చబ్దస్య వివక్షిత
షర్థం “సర్వేశ్వరేశ్వరే ఇత్యారభ్య “సర్వస్వామిని” “ఇత్యస్తముక్త్వా
“తైలధారావదవిచ్ఛేదేన నివృప్తమనాభవ” ఇతి మనశ్శబ్దార్థః క్తః.
అస్యాస్తు సర్వాధికారభక్తేర్వేదాన్తోదితత్వజ్ఞాపనాయైవ తద్భాష్యచ
న్ద్రికా- (౩) ‘నిదిధ్యాసితవ్యః’ (౪) ‘ధ్యానిత’ (౫) ‘ధ్రువాన్తృప్తిః’ (౬)
‘ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్’ ‘ఇత్యాద్యనుసంధానేన మనశ్శబ్దస్యాఽత్ర
ధ్యానాఖ్యమనోవృత్తి విశేషవిషయతామాహ” ఇతి. * మద్భక్త శబ్ద
స్యాఽపిభాష్యమ్-“తదేవవిశిష్య, మద్భక్తః-అత్యర్థమత్ప్రియ త్వేనయు
క్తోమన్తనాభవేత్సుక్తః” ఇతి. అస్యాఽపిచన్ద్రికా- ‘యమేవైషవృణు
తేతేనలభ్యః’ ఇతి శ్రుత్యుపబృంహణతామభిప్రేత్యాహ” ఇతి. ఏవం
మద్భక్తశబ్దార్థవిషయతయా శ్రుతిముదాహరతా చన్ద్రికాకారేణాఽ
స్యాశ్చుితేః ప్రాప్యరుచిభూత సాధ్యభక్తిపరత్వం భాష్యకారైర్నివ
క్షిత మితిస్ఫుటీకృతమ్. * మద్యాజపదభాష్య వాక్యేషు యజనశబ్దస్య

పూర్వోక్తభక్తిరూపానుగుణమర్థమాహ - “యజనంనామ-పరిపూర్ణ
 శేషవృత్తిః ; బౌపచారికే సాంస్కర్మికాభ్యవహారికాది సకల భాగ
 ప్రదానరూపాహి యాగః” ఇతి. అస్మాపిచద్వికా-“భక్తిస్వరూపవిశేష
 నిష్కర్షపరత్వాత్ తదసాధారణ శాస్త్ర విశేషప్రతిపాదితపూజా
 విశేషపరోయం యజనశబ్ద ఇత్యభిప్రాయేణా౭౭హ -యజనంనామేతి.
 శేషవృత్తిః - కైజుర్యమ్. ఇదంచ - (౧) ‘పత్రం పుష్పమ్’ ఇత్యా
 దినా ప్రదర్శితస్య భగవచ్ఛాస్త్ర ప్రపశ్చితస్య సజ్జిహశాసనమ్ ;
 అతో౭త్రయజః దర్శపూర్ణమాసాదివిషయ ఇతి నభ్రమితవ్యమ్; (౨)
 ‘యజ-దేవపూజాయామ్’ ఇత్యేవచ పత్యతే ; ‘దేవతాముద్దిశ్య ద్రవ్య
 త్యాగోయాగః’ ఇతిచామః ; అగ్నిహోత్రాదివ్యతిరిక్తేష్వపి పశ్చ
 మహాయజ్ఞాదిషు యజర్నిరూఢః. అన్యత్రా౭పి- (౩) ‘కృష్ణావాక్యై
 రిజ్యతే.....’ ఇత్యాదయఃప్రయోగాః, అతో౭త్రభగవచ్ఛాస్త్ర
 ప్రపశ్చిత విషయో౭యం యజరిత్యభిప్రాయేణా౭౭హ బౌపచారికే
 త్యాది” ఇతి. (౪) “యజ్ఞేనదానేన” ఇత్యాదిశ్రుతో యజ్ఞ శబ్దస్య
 కైజుర్యపరత్వమపి వివక్షితమ్. దానాదికన్తు సర్వవర్ణసాధారణమ్;
 ఏతదభిప్రాయేణహి శ్రుతప్రకాశికాయామ్-(౫) “అన్తరాచాపి” ఇత్య
 ధికరణే “అశ్రమధర్మానుపపత్తే వర్ణధర్మైరనుగ్రహ ఇత్యర్థః” ఇత్యు
 క్తమ్. అతో౭స్యా భక్తేః “యజ్ఞేన” ఇత్యాద్యుక్తం కర్తాజ్ఞకర్తృంచనవిరు
 ధ్యతే. జ్ఞానాజ్ఞకర్తృంచ-“స్థావరేష్వపి శాపాదిజాతేషు వ్యచిద్ధానం మహ
 ర్షయః కథయన్తి. తతశ్చమనోవృత్తిరూపసమాశ్రయణం తత్రాపి
 సంభవేదేవ” ఇతి తాత్పర్యచద్వికావాక్యోక్తప్రకారేణోపపద్యతే. అతః
 యామునాచార్యోక్తిమ్-(౬) “ఉభయపరికర్తృతస్యాన్వైకాన్వైకాన్వైకా

(౧) గీ-౯-౨౬. (౨) భా-ఉభ-౪౩-ఆది. (౩)

(౪) బృహద-౬-౪-౨౫ కా-మి-౩-౪-౩౬. (౫) ఉత్తరికా-

త్యన్తిక భక్తియోగైకలభ్యః ” (౧) “ స్వధర్మజ్ఞానవైరాగ్య సాధ్య
భక్త్యైకగోచరః ” ఇత్యాదికమప్యవసన్నతరమ్. మత్పరాయణపద భా
ష్యంచ-“అహమేవ పరమయనం యస్యాఽసౌ మత్పరాయణః,మయా
వినాఽఽత్మధారణాఽసంభావనయా మదాశ్రయిత్యర్థః” ఇతి. అత్రాపి
చన్ద్రికా-“ఏవైవభక్తేః పరమాకాష్టా,ప్రాప్తేరవ్యవహితపూర్వభావినీతి
ఫలాభిలాషజ్ఞాపనార్థోమత్పరాయణశబ్దిత్యభిప్రాయః” ఇతి. అత్రాఽస్యా
భక్తేః ప్రాప్యరుచిరూపత్వం స్ఫుటతరముక్తమ్. ఏతన్న్యోక నిగమన
భాష్యేచ సర్వంస్ఫుటతరం ప్రతిపాదితమ్-“తదేవంతాకికాని శరీరధార
ణార్థాని వైదికాని నిత్యనైమిత్తికాని కర్మాణి మత్ప్రీతయే మత్ప్రియో
మచ్ఛేషతైకరసః మయైవకారిత ఇతి కుర్వన్ సతతం మత్క్రీర్తనయతన
స్తుతి నమస్కారాదికాన్ మత్ప్రీత్యా కుర్వాణః మన్నియామ్యం నిఖిలం
జగత్ మచ్ఛేషతైకరసమిత్యనుసద్ధానోఽత్యర్థమత్ప్రియ మద్గుణ
గణంచాఽనుసన్ధాయాఽహరహరుక్తలక్షణ ముపాసనముపాదదానో
మామేవప్రాప్యసి” ఇతి. అస్యాపిచన్ద్రికా-“అథసుఖగ్రహణాయాఽధ్యాయ
ప్రధానార్థభూతసాక్షోపాగ్ధఫలశిరస్కభక్తిస్వరూపంసజ్జేవేణనిష్కృ
ప్య వదన్నుపసంహరతి” ఇత్యాదికా. తత్త్రైవోక్తలక్షణ ప్రతీకముపా
దాయ “అనన్యప్రయోజన నమస్కారాది ప్రేరకమదేకధారకత్వదశా
పర్యవ్రనిరతిశయప్రీతిరూపమిత్యర్థః ” ఇతి తద్వివృతమ్. అత్ర
సర్వాధికారాగూ సాధ్యభక్తేరపి వేదాన్తోదిత సమస్తాకార విశిష్టత్వ
మవిశిష్టమితి భాష్యచన్ద్రికాకృతోభావః, అత ఏవ ఏవంభూతభక్త్యభి
ప్రాయేణ హి పూర్వైః ప్రపదనపరతయా యోజితాయా ద్రమిడోప
నివదో భక్తిపరతయా భాష్యకారయోజన మితఃపరేనర్వేప్యాచార్యా
లక్ష్మీకుర్వన్తి. అపశూద్రాధికరణవిరోధః - తస్యా ఉపనయనాద్యపేక్ష

వేదాస్తవాశ్చైకజన్యత్వపక్షే ; సపునః (౧) “ దిన్యోఃదామితే చక్షుః ” ఇతివత్ భగవత్ప్రసాదవిశేషేణవా, గీతోపదేశాదివత్ కృష్ణ ద్వైపాయన శుక శౌనక శరణత్పథ్యుతి మహాపురుషోపదేశేనవా విదు రాదివత్ పూర్వజన్మసుకృత విశేషేణవా జన్యత్వే అత ఏకస్యా ఏవ భక్తివ్యక్తే సాధనత్వ సాధ్యత్వ వేదాస్తవాశ్చైకజన్యత్వోపదేశాదిజన్య త్యాధికృతాధికారత్వ సర్వాధికారత్వ యజ్ఞాద్యజ్ఞకత్వ స్వస్వవర్ణాను గుణ కర్తృజ్ఞానాంకత్వచూపాకార వైషమ్యేష్యహరహరనువర్తమా నత్వాభ్యాసాధేయాతిశయత్వాప్రయోగాదనువర్తమానత్వధ్రు వానుస్మృతిత్వ దర్శనసమానాకారత్వ ప్రీతిరూపాపన్నత్వ ధ్యానా ర్చనప్రణామస్తుతి యతిన కీర్తనాంక త్వాదీనాం సాధారణ్యత్, అస్యా శ్చాననస్య సాధ్యతయాననస్యప్రయోజనతయాచాధికారపాపమల్య సిద్ధ్యర్థం ప్రాప్తేరవ్యవహిత పూర్వవృత్తిత్వరూపసాధనత్వవ్యవహితోప పత్త్యచ, ప్రథమసూత్రవ్యాఖ్యానే * నాయమాత్మే త్యాదిశ్రుతేర్భక్తి పరతయా వ్యాఖ్యానస్య, తృతీయాధ్యాయాక్తానన్యోపాయత్వపర తయావ్యాఖ్యానం నవిరోధావహితి, వినియోగ పృథక్త్వేనాభ్య న్దయప్రతిపాదకత్వవర్ణనం శ్రుతే ర్నివిహన్యత ఇతి సర్వముపపన్నమ్. అతఃకామకారత్వ దోషప్రసక్తి శక్కౌత్ర నావతరతి.

అథానాస్యశ్రుతే ర్భక్తిపరతయాప్రతిపదాథస్తు శ్రుతప్రకాశి కాయాం విస్తరేణోక్త ఇతి కృత్వా తేన విరోధవిహరసూపతయా ప్రతిపదాథోపి తదభిప్రాయానుసారేణ కీర్షిల్లిఖ్యతే. తథాహి - “ ఏవం ప్రత్యక్షతాపన్నామపవర్గసాధనభూతాం స్మృతిం విశిష్యే ” ఇత్యనతా ర్య “ నాయమాత్మా ” ఇత్యాది శ్రుతిముదాహృత్య “ అనేన ” ఇత్యాదీనా “ తేనైవలభ్యతే పరఆత్మేత్యుక్తింభవతి ” ఇత్యన్తేనభాష్యేణ సాగ్రుతి

(౧) గీ-౧౦-౨.

ర్వాభ్యుతా భావ్యకారైః; భావ్యాధోపి శ్రుతప్రకాశికాయాం ప్రప
 జ్ఞితః; ఉభయత్రాపి పూర్వోక్తానన్యోపాయత్వ ప్రతిపాదనస్య సహాపి
 విరోధో దృశ్యతే. నను-“అపవర్గసాధనభూతామ్” ఇతి భావ్యం విరుద్ధత
 ఇతిచేన్న; అనన్యసాధనేవ్యధికారిణి భక్తేః ప్రాప్తేః పూర్వవృత్తిత్వ
 రూపసాధనత్వస్యాధికారపాష్కల్యార్థతయావత్తుం శక్యత్వాత్. భా
 ష్యే స్వతఃప్రపదనాధికారి నవివక్షిత ఇతి చేన్న;-(౧) “నానాశబ్దాదిభే
 దాత్ ప్రపదనభజనేనూచితేనూత్రకారైః”-(౨) “నానాశబ్దాదిభేదాది
 తుకథయతానూత్రకారేణసమ్యక్ న్యాసోపాసేవిభిన్నేయజనహవనవత్
 శబ్దభేదాదభాక్తాత్” ఇతివేదాంతాచార్యైః స్వతఃప్రపదనస్యనూత్రకార
 వివక్షితత్వోక్త్యా భావ్యకార వివక్షాభావ ప్రతిపాదనానుపపత్తేః.
 కింఞ్-శ్రుతప్రకాశికాయాం*అఖిలేత్యాదిభావ్యవివరణే“విశేషేణసతాః
 ప్రహీయభూతాః-వినతాః-న్యాసోపాసనాత్తకాశేషవిద్యావిశేషనిష్ఠా
 వివక్షితాః” ఇత్యుభయవిధాధికారి ప్రతిపాదనేన భావ్యస్య సర్వస్య
 ప్రపదనాధికారి వివక్షా విహితా. తతఃప్రభృతి శ్రుతప్రకాశికాయా
 మాపాదనూడ ముభయవిధాధికారివివక్షా తత్రతత్రబహుశోద్రష్టవ్యా.
 అతోఽస్మిన్నధికారిణివేదాంతాచార్యోక్తప్రాప్తిపూర్వవృత్తిత్వరూపార్థ
 వివక్షయా “అపవర్గసాధనభూతామ్” ఇతి పదం నవిరుద్ధతే. అత ఏవ
 ఏతత్పదవ్యావర్త్యం ప్రతీకోపాసనమిత్యుక్తం శ్రుతప్రకాశికా
 చార్యైః-“అపవర్గసాధన భూతామితి ప్రతీకోపాసనవ్యవచ్ఛేదః” ఇతి.
 *నాయమాత్మేత్యాది పదానాం పూర్వవదర్థః. అత్ర ప్రవచన మేధా
 శ్రుతానాం భక్తేరపేక్షితత్వేపి తత్తావన్నాత్రసిద్ధ్యా అధికారపాష్కల్యం
 నసిద్ధ్యతీత్యభిప్రాయేణ భాష్యే - “కేవలశ్రవణ” ఇత్యాద్యుక్తమ్.
 అతఏవ “శ్రవణమనన నిదిధ్యాసనానాం వక్ష్యమాణ విశేషవిరహితా

నామిత్యర్థః” ఇతి శ్రుతప్రకాశికాయాం వ్యాఖ్యాతమ్. తత్రాపి సకీర్ణ
ద్విరోధః ప్రతీయతే; తావన్నాత్రేణ ప్రాప్తి సిద్ధ్యభావాత్, తత్రాపి
మాత్రశబ్దసిద్ధిః- (౧) “నపృథివ్యామగ్ని శ్చేతవ్యః” ఇతివ ద్ద్రిష్టవ్యమ్.
“యమేవైష ఆత్మావృణుతే తేనైవ లభ్య ఇత్యుక్తమ్” ఇతి భాష్యన్తు
పూర్వోక్తార్థానుగుణమేవ. తథాపి- “ప్రియతమపవహి వరణీయోభ
వతి” “యస్యాఽయం నిరతిశయప్రియః సపవాఽస్యప్రియతమోభవతి”
ఇతిచ భాష్యద్వయం విరుద్ధత ఇతిచేన్న; అస్యాం యోజనాయాం వరణశ
బ్దస్య సన్దేశికారమాత్రమర్థః, కిన్తు (౨) “క్షణేపి తేయద్విరహాతిదుస్సహః”
ఇత్యుక్తప్రకారేణ తస్మిన్ భగవతో నిరతిశయప్రీతిః; సాచ భగవతః
స్వాశ్రితవరణార్థ పుణ్యక్షేత్ర తదుపహృత పత్ర పుష్పాది తత్సంబద్ధి
పదార్థ పర్యంతా; ఏతత్సర్వం శ్రుతప్రకాశికాయాం
విస్తరేణోక్తమ్. అత ఏవం భూత నిరతిశయప్రీత్యా భగవతః
స్వాశ్రితసంక్షేపణం తస్య స్వస్తి స్మి రతిశయప్రీతిమత్వరూపాధికార
పామృత్యేన త్యేవ సంభవతీతి “ప్రియతమపవహి వరణీయోభవతి” ఇత్యు
క్తమ్. తదుపపాదకమ్- “యస్యాయమ్” ఇత్యాదిభాష్యమ్. ఏవం సత్యేన
తమప్రపత్త్యయ నిరతిశయపదయోః స్వారస్యమ్, అత ఏవ శ్రుత ప్రకా
శికాయామ్- “చేతనత్యేనతి భగవతా వరణీయత్వం నిరతిశయప్రీతిమత
ఏవ” ఇత్యుక్తమ్. భాష్యాదాహృత గీతావచనస్య చాఽయమేవాఽభిప్రాయః.
అత్ర చేతనస్య భగవద్భక్తిమత్వోపాధినా తత్ప్రీతివిషయత్వంచే
వక్షీతమ్, అకృతప్రత్యవకారన్యాయేన పరమపురుషస్య నిరుపాధిక
సుహృదోపి హేయపురుషసాధర్మ్యాత్ వాత్సల్యాది గుణాశరత్వం
గాయేతః జ్ఞానిశబ్దేన ప్రియశబ్దస్య పానరుక్త్యంచ; ప్రథమమ్ “జ్ఞానినః”
ఇత్యుక్తత్వాత్ అధికారిః ప్రతిపాదితః, “ప్రియోహ్యహమ్” ఇతిపశ్యన్

సద్వికారపాష్కల్యమ్, “సచమమప్రియః” ఇతి తదనస్తరంవరణీయత్వ
 మితి గమ్యతే. అత్రచశబ్ద ఏవాధేః స ఏవమమప్రియః తదానీమేవప్రియో
 హి స ఇత్యర్థః. (౧) * తేషామిత్యాదిశ్లోకేచ సతతయుక్తానామితి ప్రాప్యత్వ
 రావివక్షితా; సతతయోగమ్-నిత్యయోగమ్-ప్రాప్తిమ్, కాఙ్క్ష మాణానా
 మితి హ్యస్యాఽర్థః. “భజతామ్” ఇత్యనేన- ప్రాప్యత్వరయూ నిరస్తర
 భజనముచ్యతే. “ప్రీతిపూర్వకందదామి” ఇత్యన్వయః. “ఆత్మభావస్థః”
 ఇత్యయం వరణప్రకారః; తస్యాఽనుషక్తికవ్యాపారోబుద్ధియోగదానం
 అజ్ఞానజతమోనాశనంచ; తదుభయంనవరణప్రకారాస్తర్గతమ్. * భజతా
 మిత్యనేన భగవద్ప్రియత్వహేతుప్రాప్తిపూర్వభావిభజనము క్తఞ్చోత్,
 “యేనమాముపయాన్తి-తంబుద్ధియోగందదామి” ఇత్యసజ్గతంస్యాత్,
 తమోపి నాశయామిత్యపి తథాస్యాత్; అతోఽత్రబుద్ధియోగోనామ-
 వికాంత్యావహాఽప్రచ్యుతాఽర్థ్యవసాయః; అజ్ఞానమపితద్విరోధి; ఇదము
 భయం నిరస్తర మానససాక్షాత్కారేణ సిద్ధ్యతీ త్యాత్మభావస్థపదాభి-
 ప్రాయః. ఏవం భూతయోః ప్రాప్యకోట్సృష్టర్భుతత్వజ్ఞాపనపరమ్ -
 “స్తర్గమాణాత్యర్థప్రియత్యేన స్వయమవ్యత్యర్థప్రియా” ఇతిభావ్యమ్;
 “స్తర్గమాణస్య భగవద్విషయస్య నిరుపాధికస్య నిరవధికానుకూల
 త్యేన తద్విషయాస్తృతిరపి నిరతిశయానుకూలాభవతి” ఇతి అస్యశ్రుత
 ప్రకాశికా. ఆతోఽత్రభాష్యేనకుత్రాపి “అనన్యోపాయత్వప్రవణాత్”
 ఇతిభావ్యస్య విరోధోద్భవ్యతే. ఏవంభూతనిరతిశయ ప్రీతిమాన్యదా
 భవతి, అయ మధికారీ తదా పరమాత్మనో వరణీయోభవతి, తదానీ
 మేనతేనవరణీయేన లభ్యతే-ప్రాప్యతే పరమపురుష ఇతి “యమేవైష
 వృణుతేతేనలభ్యః” ఇత్యస్యాఽర్థః.

అత్రభాష్యే “తస్యైష ఆత్మ వివృణుతే తనూంస్వామ్” ఇత్య

యమంశోనన్యాభ్యాతః, సూర్వోక్తానురోధేనాఽస్యాఽర్థఉచ్యతే; తస్య
తాదృశవరణీయస్య, ఏషతత్తా-తస్మిన్నిరతిశయప్రీతిమాకా పరమాత్తా,
స్వాంతనుమ్-స్వాసాధారణ విగ్రహజాతమ్, వివృణుతే-(౧) “పశ్యామి
చేవాంస్తవదేవదేహే” ఇత్యాది ప్రక్రియయా ప్రత్యభిసంధానార్హమ్,
(౨) “పశ్యమేయోగవైశ్వరమ్” ఇతి ప్రకాశయతీత్యర్థః. ఆయమేవ
బుద్ధియోగదానరూపో వరణప్రకారః. అస్మిన్నేవశరీరే స్వరూపరూప
గుణవిభవచేష్టితాదీన్యతీతానాగతాని వర్తమానానిచ, దేశాన్తర
కాలాన్తరవిప్ర కృష్టాన్యపి సమానకాలీనవత్ సమాన దేశీయవత్
సన్నికృష్టవత్ప్రకాశయన్ననుభావయతీతి తాత్పర్యమ్. ఏతత్ప్రతిబద్ధకా
ఽఞ్జాననిరసనమ్-“వి” ఇత్యుపసగ్గేణ వివక్షితమ్. తదేన తమా నాశ
నమ్. ఆయమేవ ప్రకారో వేదార్థసజ్జిహే శ్రీమద్గీతాభాష్యేచ కణ్ఠః
ప్రతిపాదితః. అతః స క స్యచిత్ కేనచిత్ విరోధః, అతోఽస్యాః *
నాయమాత్మే త్యాదిశ్రుతేః, నిష్లేతుకభగవద్విషయీకారపరతా, సిద్ధో
పాయకృత్యాధికారపరతా, సిద్ధోపాయ కృత్యాధికారపాష్యల్యూరూప
భక్తిపరతాచ భావ్యకారేణోక్తా, పూర్వాచారైశ్చస్వరైశ్చ
విగానేన సర్వోజ్జీవనహేతుతయాచబహుప్రబంధేషు సర్వత్రప్రతిపాది
తేతి సర్వత్రద్రష్టవ్యమ్. శ్రీమద్గీతార్థసజ్జిహే-యామునాచార్యైః (౩)
“కృపయాకేవలమ్” (౪) “మదియయైవకృపయా” (౫) “నయతస్తేప్రసా
దతః” (౬) “కురుష్వమామనుచరందయయా” ఇత్యాది పూర్వాచార్య
సూక్తికేతంద్రష్టవ్యమ్. విశిష్యవేదాంతాచార్యైః, ద్రమిడోపనిషత్సారేతా
త్పర్యరత్నావల్యాఞ్చ, ద్రమిడోపనిషదాచార్యవివక్షిత త్వేనతత్రతత్ర
నిష్లేతుకత్వంప్రతిపాదితమ్. ద్రమిడోపనిషత్సారాఖ్యప్రబంధప్రథమశ్లోకే
(౭) “నిరుపధిగసుహృత్” ఇతి, (౮) “పశ్చమాద్యైర్నిరతిరగతితామ్”

(౧) గీ-౧౧-౨. (౨) గీ-౧౧-౧౫. (౩) నా-౪-౪౨. (౪) (౫)

(౬) (౭) ద్ర-పా-౧. (౮) ద్ర-పా-౨.

§ అత్రపక్షిచ్ఛేదకతా.

(౧) “ఫలమసౌఫలావాప్తేహేతు స్వయమితిచ నిర్ధార్యశతతైః”
 (౨) “అనన్యోపాయస్తద్బంధయతి” (౨) “నిరుపధిశనిష్టేతుకదయాసరి
 త్సౌతః పద్మం శరణయతి నాథస్యచరణమ్” (౩) “దయానిఘ్నమ్ -
 శరణ్యం దీనానామ్” (౪) “అనాద్యంతా నస్తస్వరసకరుణానన్ద ఇతినః
 ప్రణేతుర్వాప్తపరః ప్రపదనపిపాసార్వాఉదితః-చిరువిఘటితస్వాత్మ ఘట
 నస్ఫురచ్ఛక్తిమ్” (౫) “నిదానం సిద్ధీనాం నిరుపధిసుహృత్త్వం గణ
 యతి” (౬) “స్వసంబంధాద్గోష్ఠా” (౭) “నిరుపధిశసౌహార్దపిశునైః” ఇతి
 బహుశః ; తాత్పర్యరత్నావల్యంబ (౮) “నిరుపధిసుహృద్భావతః
 ...స్వసిద్ధేస్వయమిహ కరణం శ్రీధరః” (౯) “నిరుపధిసుహృదమ్”
 (౧౦) “అవ్యాజోదారభావాత్” (౧౧) “శ్రీమాన్ సీమాతిలక్ష్మిస్థితర
 కరుణః” (౧౨) “తత్ప్రసాదాద్యుపాయే” ఇత్యాదిభిర్నిష్టేతుక విష
 యికారః ప్రపశ్యంతః. ఇతరదివ్యసూరిప్రబంధేష్యపి అయమర్థః స్ఫు
 టతరః ప్రతిపాదిత ఇతి నా౨త్రా౨౨ స్తికాగ్రేసరాణాం విప్రతిపత్తి
 ర్జాయత ఇతి సర్వంసమష్టసమ్.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే (౧౩) “యేషాంసపవ భగవాన్
 దయయేదనస్త స్పూర్వాత్తనాశ్రితపదోయదినిర్వ్యభీకమ్ తేదుస్తరామ
 పితరన్తచ దేవచూయాం నై షాంమమాహమితిధీశ్వసృగాలభక్ష్యే”
 ఇతిశ్లోకేస్ఫుటతరంప్రత్యపాది. భగవానిత్యనేన ఉపాయత్వోపేయత్వో
 పయోగి గుణజాతం వివక్షితమ్, స ఇతి తథాత్వేప్రసిద్ధిద్వ్యత్యతే, ఏవ
 కారేణ-తస్యనిరపేక్షోపాయత్వమ్, అతోస్యదయాయానకశ్చిద్వాప్త్యజో

(౧) ద్ర-సా-౯.	(౫) ద్ర-సా-౧౯.	(౯) ద్రమిజో-తాత్ప-౧౧౫.
(౨) ద్ర-సా-౧౦.	(౬) ద్ర-సా-౨౦.	(౧౦) ద్రమిజో-తాత్ప-౧౨.
(౩) ద్ర-సా-౧౧.	(౭) ద్ర-సా-౨౧.	(౧౧) ద్రమిజో-తాత్ప-౧౧౭.
(౪) ద్ర-సా-౧౩.	(౮) ద్రమిజో-తాత్ప-౮.	(౧౨) ద్రమిజో-తాత్ప-౧౧౮.
		(౧౩) భాగవతే-౧౦.

స్త్రీధానః. సేపాండయః సేత్ - యమేనైషవృణుతే, యేషామితి-భగవ
 చ్ఛాసనాతిష్ఠ్యై వ్యసన యనిష్ఠ్యై మాత్రవతామిత్యర్థః; అయమర్థః
 “అనన్యోపాయత్వైశవగాత్” ఇతి భాష్యేనోక్తిః. అనన్తపక్షేన-సర్వస
 సర్వదా సర్వాన్త్రామిత్యేనస్థితత్వాత్, దయానరణస్య ఉచితసమయ
 దేశ సన్నిధానం వివక్షితమ్. “సర్వాత్తనాశితపదః” ఇత్యనేన (౧)
 “మూలాపితా” ఇత్యాది (౧) “గతిర్నారాయణః” (౨) “వాసుదేవ
 స్సర్వమ్” ఇత్యాద్యుక్తపకారేణ భగవతి నిరతిశయప్రీతిమత్తయా
 తచ్చరణారవిస్త కరణగత ఇత్యర్థవిశేషోఽభిప్రేతః. అనేన-భగవన్నే,
 తుకదయాఫలమధికార పాష్కల్యమ్ “క్రియతమః” ఇత్యాది ప్రథమ
 సూత్రభాష్యైక్తమభిహితమ్. “శ్రితపదః” ఇతి సమాశ్రయణం దయా
 హేతుత్వేనోచ్యత ఇతిచేన్న; శ్రితపదోభగవానితి యోజనాయాంపద
 శబ్దస్య వైయధ్యాత్; దయయేదితి యోజనాయామపి యదిశబ్దపానరు
 క్త్యమ్, లిజైవ యది శబ్దార్థలభ్యే; వ్యవహితాన్వయశ్చ; అతః శ్రితపదో
 యది త్యేవయోజనా; అనన్తస్మిత్పద ఇతి యోజనాయాంసన్ ఇత్యభ్యా
 హరః. నిర్వ్యభీకమ్-అకాటిత్యేనేత్యర్థః. ఉపాయాఽపాయాన్వయోఽగ్ర
 కాటిల్యమ్. తే ఇత్యుక్తిపరామర్శః. దుస్తరామ్ - (3) “మమమాయా
 దురత్యయా” ఇత్యాద్యుక్తామ్; అనన్తస్సర్వాత్తనాశితపదోయది ని
 ర్వ్యభీకమ్ । తేదుస్తరామపి తరన్తచ దేవమాయామ్ ” ఇతి వచన
 వ్యక్త్యా(౪) “దైవీప్రేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ।
 మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరన్తితే” ఇతి గీతావచనం
 స్మర్యతే. చ-ఏవాధే; తరన్త్యేవేత్యర్థః. దేవః-క్రీడాపరః, మాయా-ప్రకృ
 తిః; అనేన సంసారోఽభిప్రేతః. దయయేదిత్యస్య, సర్వముక్తీప్రసజ్జపరిహా
 రార్థమ్, (౪) “ననమేయమ్” ఇతి నిర్మన్ధాభావమాత్రమపేక్షితమిత్యభి

ప్రాయేణాఽఽహ, (నైషామిత్యాది). శ్వస్మగాలభక్ష్యః దేహః; యమాఽ
హమితిధీః నేతి-అహజ్కార మమకారనివృత్తిరుచ్యతే. నేతి-తస్యానిశ్శేష
నివృత్తిర్వివక్షితా. ఏషామితిసన్నిహితపరామర్శాత్ - ఇదమపి దయా
ఫలంమాయాతరణాత్కమితి జ్ఞాయతే || సంసార బీజభూతత్వాదహంతా
మమతాధియోః | తన్నివృత్తిః ఫలం సాక్షాత్ దయోదయకరీచసా ||
శ్వస్మగాలభక్ష్య ఇత్యనేన దేహభోగస్య తద్భోగపరవశానాంచ హేయ
త్వం ద్యోత్యత ఇతి సర్వమనవద్యమ్.

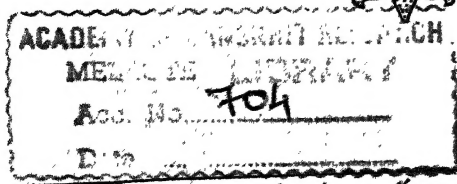
ఇతిమోర్మున్నారయ్యనపరనామధేయ వరదాచార్యేణ కృతా,

నా య మా త్తే తి శ్రు తి వ్యాఖ్యా

స మా ప్తా.

అనన్తదేశికగురోస్తనయం తత్సవిద్వరమ్ ।

వాత్సల్యశీలజలధిం వందే వరదదేశికమ్ ॥

శ్రీ ఆచార్య వీరకావ్యజ్ఞానస్మృతాక్షరా.

